

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Кафедра економіки та підприємництва

Будянська Юлія Дмитрівна

Розвиток мікропідприємництва в Україні

Кваліфікаційна робота магістра

на здобуття ступеня вищої освіти магістр
галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальності 076 «Підприємництво та торгівля»
за освітньо-професійною програмою «Економіка та управління
підприємством»

Керівник кваліфікаційної роботи магістра:
Доктор економічних наук, професор, Євчук Л.А.
Рецензент:
Доктор економічних наук, професор Великий Ю.В.

Миколаїв 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІКРОПІДПРИЄМНИЦТВА.....	6
2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МІКРОПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	17
3. ОЦІНКА РОЗВИТКУ МІКРОПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	26
3.1. Сучасні тенденції стану мікропідприємництва в Україні та Миколаївській області.....	26
3.2. Дослідження активності підприємництва у сфері інформаційних технологій.....	41
3.3. Діагностика причин зниження активності мікропідприємництва.....	49
4. ІНСТРУМЕНТИ ПІДВИЩЕННЯ АКТИВНОСТІ МІКРОПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	57
4.1. Шляхи розвитку мікропідприємництва в Україні.....	57
4.2. Заходи з підвищення активності мікропідприємництва у сфері ІТ.....	62
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток мікропідприємництва є важливим елементом економічного зростання, сприяє створенню нових робочих місць, забезпечує гнучкість і адаптивність економічної системи. Особливо це актуально для України, де мікропідприємства відіграють ключову роль у формуванні ВВП, підтримці регіонального розвитку та інтеграції населення в економічну діяльність в умовах воєнного стану.

У сучасних умовах економічної нестабільності, пов'язаної з наслідками війни, інфляцією та зростанням соціальних викликів, мікропідприємництво виступає інструментом швидкої адаптації економіки до змін, забезпечення зайнятості населення та зниження рівня бідності. Однак існують значні перешкоди для розвитку цього сектору. Особливістю мікропідприємництва є його здатність ефективно реагувати на локальні потреби ринку, а також його висока залежність від зовнішніх умов, таких як податкова політика, рівень інфраструктури, державна підтримка. Недостатність ресурсів і обмежені можливості для масштабування ставлять перед мікропідприємствами додаткові виклики, пов'язані з конкурентоспроможністю та стійкістю до кризових явищ.

У контексті сучасних глобальних трендів, таких як цифровізація, зростання значення екологічних стандартів та інклюзивність економіки, розвиток мікропідприємництва в Україні потребує не лише уваги на національному рівні, але й впровадження інноваційних підходів і стратегій підтримки.

Таким чином, дослідження проблеми розвитку мікропідприємництва в Україні є актуальним з точки зору сприяння сталому економічному зростанню, підтримки соціальної стабільності та забезпечення конкурентоздатності країни на міжнародному ринку, нарощуючи експорт послуг.

Питання розвитку мікропідприємництва, зокрема, у сфері ІТ в Україні, досліджували такі науковці: І. В. Ангелко, Л. І. Бедіна, О. П. Борисенко, З. Варналій,

В. В. Дикань, О. В. Журавльов, Н. О. Задорожнюк, О. Заяць, О. Карий, П. Куцик, О. А. Лісік, Н. П. Мешко, І. Л. Назаренко, О. Ю. Ситник, В. С. Хворостяний, І. Хоменко та інші.

Проте, залишається невирішеним питання причин та наслідків проблеми зниження активності мікропідприємництва в Україні протягом останніх років, а також шляхів вирішення цієї проблеми. Теоретичні аспекти здійснення мікропідприємництва були в достатній мірі розглянуті науковцями. Проте, недостатньо були проаналізовані фактори, які впливають на ділову активність мікропідприємництва в Україні, особливо в умовах воєнного стану.

Гіпотеза дослідження. Передбачається, що проблема зниження активності підприємництва в Україні зумовлена впливом молодих фахівців та неповерненням їх з-за кордону, наявністю валютного контролю за експортом послуг та низьким рівнем кредитування малих підприємств протягом останніх років, що посилюється впливом воєнного стану.

Мета магістерського дослідження: надання практичних рекомендацій щодо підвищення активності підприємництва в Україні. Відповідно до мети, були поставлені такі задачі:

- здійснити огляд літератури щодо особливостей мікропідприємництва, його сутності та економічно-правових характеристик;
- виявити сучасний стан мікропідприємництва в Україні;
- провести аналіз проблеми зниження активності підприємництва України та її наслідків;
- проаналізувати причини існування проблеми зниження активності підприємництва у сфері інформаційних технологій України;
- надати пропозиції щодо розвитку мікропідприємництва в Україні;
- запропонувати заходи з підвищення активності мікропідприємництва у сфері ІТ в Україні.

Об'єктом дослідження є суб'єкти мікропідприємництва в Україні. Предметом

дослідження є процес розвитку мікропідприємництва в Україні.

Методи дослідження. Для дослідження проблеми зниження активності підприємництва в Україні застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема: емпіричний аналіз – для детального вивчення проблеми зниження активності підприємництва в Україні, зокрема визначення чинників, що спричиняють зниженню активності в галузі, та їх наслідків для економіки України та державного бюджету зокрема; графічний (для наочного відображення показників розвитку мікропідприємництва в Україні); табличний (щоб структуровано відобразити показники, які характеризують розвитку мікропідприємництва в Україні за останні роки та показники, що характеризують проблему); метод порівняння (для оцінки обсягу виручки від експорту послуг Україною за кордон порівняно з Румунією та Чехією), опитування (для виявлення стану справ на практиці у мікропідприємстві сфери ІТ, опитуючи підприємців даної галузі) та інші методи.

Інформаційна база для проведеного дослідження. Для дослідження були використані дані статистичного порталу «Опендатабот», Державної служби статистики, Національного банку України, Державної податкової служби України, Міністерства економіки України, наукових статей, статей в бізнес-виданнях («Економічна правда», «Liga Zakon», «Forbes»), монографій.

Результати дослідження були апробовані на студентській науковій конференції «XXVII Всеукраїнська щорічна науково–практична конференція «Могилянські Читання–2024: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти». Результати висвітлено в тезах: «Особливості розвитку мікропідприємництва в Україні».

Обсяг і структура кваліфікаційної роботи магістра. Робота складається зі вступу, 4-х розділів, висновків, списку використаних джерел з 70 найменувань. Робота містить 9 таблиць та 25 рисунків. Основний текст роботи викладено на 73 сторінках.

1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІКРОПІДПРИЄМНИЦТВА

Мікропідприємництво відіграє ключову роль у функціонуванні економіки будь-якої країни. Завдяки своїй гнучкості, здатності швидко адаптуватися до змін та мінімальному рівню витрат, мікропідприємства стають рушієм розвитку малого бізнесу, формуючи основу для сталого економічного зростання. Вони створюють робочі місця, забезпечують розвиток регіонів, сприяють формуванню середнього класу, а також відіграють важливу роль у диверсифікації національної економіки.

Згідно зі ст. 2 Закону про бухоблік, мікропідприємствами є підприємства, показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передуює звітному, відповідають щонайменше двом з таких критеріїв:

- балансова вартість активів – до 350 тисяч євро включно;
- чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 700 тисяч євро включно;
- середня кількість працівників – до 10 осіб включно [41].

Традиційно найбільш поширеними представниками мікропідприємництва в Україні є фізичні особи-підприємці (ФОП). Статус фізичної особи – підприємця означає визнання права людини займатися підприємницькою діяльністю, яка включає самостійну, ініціативну, систематичну господарську активність, здійснювану на власний ризик. Метою такої діяльності є досягнення економічних і соціальних результатів, а також отримання прибутку.

Фізична особа, яка має повну цивільну дієздатність, тобто досягла повноліття, може займатися підприємництвом. Головною умовою для реалізації цього права є обов'язкова державна реєстрація. Лише після завершення процесу реєстрації особа отримує правовий статус, необхідний для ведення підприємницької діяльності, і набуває можливості здійснювати господарські операції.

Відповідно до ч. 2 ст. 128 Господарського кодексу України та ст. 52 Цивільного кодексу України фізична особа – підприємець відповідає за

зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може бути звернено стягнення [11].

Ст. 51 Цивільного кодексу України зазначає, що до підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб. Це означає, що фізичні особи-підприємці в деякій мірі прирівняні у правовому статусі до юридичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності. Вони наділені таким же обсягом цивільних прав та обов'язків, що їх мають юридичні особи при здійсненні своєї підприємницької діяльності [15].

На сьогодні малий бізнес має низку труднощів, які викликані в тому числі воєнним станом. Підприємці стикаються з підвищеними ризиками через нестабільну безпекову ситуацію. Невизначеність щодо майбутнього створює додаткові перепони для довгострокового планування та стратегічного розвитку бізнесу, зокрема, мікропідприємств. Це створює складнощі для молодих підприємців, які намагаються започаткувати або розвивати власний бізнес.

Проблемою в перспективі буде підвищення рівня оподаткування для всіх підприємств та підприємців в Україні. Зміни до Податкового кодексу, спрямовані на збільшення бюджетних надходжень через нові зобов'язання для бізнесу та фізичних осіб, є неминучими. Як зазначає Національна асоціація адвокатів України, відповідний законопроект вже був ухвалений в першому читанні та активно готується до другого [58].

Проект Закону №11416-д «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування в умовах воєнного стану» включає такі ключові зміни:

- підвищення ставки військового збору з 1,5% до 5% для доходів;
- запровадження обов'язку для платників єдиного податку третьої групи сплачувати 1% військового збору;

- встановлення військового збору для фізичних осіб-підприємців першої, другої та четвертої груп у розмірі 10% від мінімальної заробітної плати;
- встановлення базової ставки податку на прибуток для небанківських фінансових установ (крім страховиків) на рівні 25%;
- оптимізація визначення авансових внесків для підприємств, що займаються роздрібною торгівлею пальним;
- запровадження обов'язку щомісячного подання звітності щодо доходів, податків та єдиного внеску, які нараховуються на користь фізичних осіб [23].

Ці заходи мають на меті оптимізувати надходження до бюджету під час дії воєнного стану.

Комітет Національної асоціації адвокатів України з питань митного та податкового права проаналізував документ і висловив деякі зауваження до нього. Введення авансових внесків і підвищення ставок військового збору може істотно вплинути на фінансову стабільність малого та середнього бізнесу. Для підприємців, особливо тих, хто працює на єдиному податку, щомісячна сплата авансових внесків збільшує поточне податкове навантаження. В умовах економічної нестабільності та війни бізнеси можуть зіткнутися з проблемами ліквідності, оскільки авансові платежі вимагають сплати податків наперед, навіть у випадку низьких або відсутніх доходів у конкретному місяці [23].

Крім того, проєкт ускладнює процес адміністрування податків і звітності. Перехід на щомісячну подачу звітів створює додаткові труднощі як для бізнесу, так і для податкових органів. Малий бізнес часто не має достатніх ресурсів для своєчасної і правильної бухгалтерської звітності, що може призвести до зростання кількості помилок або несвоєчасного подання документів, а це, у свою чергу, загрожує штрафними санкціями.

Особливо важкою ситуація є для підприємців у регіонах, які постраждали від бойових дій. Для них додаткові податкові зобов'язання можуть стати непосильними, оскільки, навіть працюючи з перебоями або відновлюючи свій

бізнес після руйнувань, вони змушені сплачувати авансові внески. Це може загальмувати відновлення бізнесу, особливо малого, в таких регіонах.

Крім того, обмежується гнучкість у сплаті військового збору для фізичних осіб-підприємців. Хоча вони мають можливість сплачувати військовий збір авансовими внесками, така система не враховує економічних коливань або змін у доходах протягом року. У воєнний час підприємці можуть зіткнутися з різкими коливаннями в доходах, що робить фіксовані авансові платежі незручними і потенційно небезпечними для їхньої фінансової стійкості.

Однією з головних особливостей розвитку малого бізнесу в Україні є збільшення важливості франчайзингу як форми організації бізнесу для підприємців-початківців [54].

Франчайзинг давно визнаний як одна з найефективніших моделей для розвитку малого та середнього бізнесу. Він дає можливість значно зменшити ризики для новачків у підприємстві, забезпечуючи швидкий вихід бізнесу на рівень повернення інвестицій. Підприємець, який використовує франшизу, не зобов'язаний самотійно створювати бренд, вкладати великі кошти у перевірку бізнес-ідеї чи дослідження попиту на продукт або послугу, оскільки цю роботу вже виконав франчайзер. В Україні понад 550 компаній пропонують франчайзингові угоди, що іноді ускладнює вибір для підприємців-початківців, які прагнуть відкрити власну справу [54].

Сьогодні в Україні можна знайти франшизи в будь-якій галузі, хоча вибір у деяких галузях, таких як сільське господарство чи виробництво, залишається обмеженим. Важливо пам'ятати, що франчайзинг має не лише переваги, але й певні недоліки. Наприклад, придбання готового бізнесу надає підприємцю ті ж можливості, що й франшиза, але при цьому власник може самотійно розвивати свою компанію, інвестуючи у зростання вартості власного бренду, без необхідності сплачувати роялті та інші платежі франчайзеру [54].

Також однією з тенденцій розвитку малого бізнесу в Україні та світі є зростання кількості Інтернет-магазинів, а також розвиток фулфілменту. Фулфілмент у загальному розумінні охоплює весь процес обробки замовлення – від моменту, коли клієнт робить запит на товар, до його доставки кінцевому споживачеві. Це форма співпраці між виробником, продавцем (часто інтернет-магазином) та покупцем. У даній моделі бізнес самостійно купує товари, а фулфілмент-оператор відповідає за обробку замовлень і доставку продукції від виробника до споживача.

Найчастіше за послугами фулфілменту звертаються:

- новачки e-commerce, що поки не мають власних ресурсів для організації логістики;
- бізнес, який має на меті оптимізацію бюджету, адже утримувати власний склад може бути не вигідно;
- Інтернет-магазини, що стрімко розвиваються і не встигають опрацювати висхідну кількість замовлень власними силами [61].

Також популярною бізнес-моделлю для малого бізнесу є дропшипінг. Це модель посередництва між продавцем і покупцем товару або послуги. Ця схема працює таким чином: дропшипер співпрацює з постачальниками, просуває товари, залучає покупців, а потім передає замовлення безпосередньо постачальнику. Особливість цієї моделі полягає в тому, що дропшиперу не потрібно орендувати склади або закуповувати товар – справу можна розпочати з мінімальними або взагалі без початкових вкладень. Основна задача дропшипера – продати товар постачальника.

Основні переваги дропшипінгу:

- мінімальні або відсутні початкові вкладення, оскільки витрати обмежуються рекламою та створенням вебсайту;
- низькі ризики, адже інвестиції мінімальні;
- чіткий фокус на рекламу та просування;

- менші часові витрати порівняно з традиційним бізнесом.
- можливість співпраці з різними брендами та постачальниками.

Водночас є й недоліки:

- обмежений контроль над якістю товару та процесами;
- відповідальність перед покупцями за товар і доставку, на які важко вплинути;
- ризик недобросовісних постачальників і затримок у постачанні;
- висока конкуренція серед інших продавців аналогічної продукції;
- відсутність унікальності товару;
- ризик втрати клієнтів, оскільки постачальник може зв'язатися з ними напряму, пропонуючи кращі умови або нижчі ціни [52].

Попри численні труднощі для малого бізнесу в умовах воєнного стану, Уряд схвалив Стратегію відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва (МСП) на період до 2027 року, а також затвердив операційний план заходів з її реалізації на 2024-2027 роки. Це рішення ухвалили під час засідання, яке відбулося 30 серпня 2024 року [51].

Стратегія включає чотири ключові цілі:

1. Покращення умов для бізнесу та його відновлення. Передбачається доступ до капіталу, дерегуляція та впровадження нових інструментів підтримки. Це реалізується через програми державної підтримки, як-от «Зроблено в Україні», гранти для переробних підприємств, програму «Доступні кредити 5-7-9» та страхування від воєнних ризиків. Нові заходи, зокрема розширення участі МСП в публічних закупівлях, також є частиною цього плану. Водночас дерегуляція та покращені комунікаційні канали, як платформа «Пульс», дозволять підвищити ефективність державних послуг.

2. Інновації, цифровізація та «зелений перехід». Стратегія передбачає розвиток на основі спеціалізації, створення кластерів та наукових парків для залучення інвестицій у регіони. Це включає цифровізацію бізнесу, штучний

інтелект, електронні платежі та забезпечення кібербезпеки. Щоб сприяти екологічним ініціативам, МСП отримають доступ до інструментів самооцінки вуглецевого сліду та енергоаудитів.

3. Розвиток людського капіталу та підприємництва. Це включає дуальну освіту та програми для жінок, ветеранів і людей з інвалідністю. Планується також розширення мережі регіональних офісів для підтримки мікро- та малих підприємств.

4. Підвищення конкурентоспроможності та збільшення експорту. Передбачена співпраця з міжнародними мережами, такими як Enterprise Europe Network і Erasmus for Young Entrepreneurs, а також розвиток бренду «Зроблено в Україні» і підтримка підприємств у пошуку партнерів та веденні перемовин [12].

Сьогодні існують програми підтримки малого бізнесу, зокрема, грантові програми. Українські підприємці мають шанс отримати грошову допомогу на відкриття або розвиток власного бізнесу через портал «Дія». Там можна подати заявку онлайн на грантові програми. Сума допомоги залежить від конкретної програми. Перед оформленням заявки треба підготувати бізнес-план. Цей документ необхідно подати разом із заявою. Варто зазначити, що відправка заявки ще не гарантує отримання допомоги: гранти отримують ті, кого обирає організація, яка проводить відбір. Середній розмір грошової допомоги – від 40 до 160 тис. грн залежно від обраної програми [12].

Найбільшою за сумою виплати є програма для створення переробного підприємства від Міністерства економіки України. Тут можна отримати до 8 млн грн. Ці кошти отримувачі гранту зможуть витратити на придбання основних засобів виробництва (верстати, технологічне обладнання), доставку придбаного обладнання тощо. Рішення про надання гранту ухвалює Міністерство економіки.

У випадку отримання гранту підприємець зобов'язаний:

- створити від 25 робочих місць;
- здійснювати діяльність не менше трьох років;

– сплачувати податки в бюджет, зокрема, за працевлаштування працівників.

1 липня 2022 року в Україні стартувала грантова програма «Робота». Це грошова підтримка для стартапів, малого й середнього бізнесу [43].

У програмі є шість грантів: на власну справу, сад, теплицю, переробне підприємство, для стартапів в ІТ та на навчання у сфері інформаційних технологій. Розмір гранту: від 50 до 250 тис. грн [43].

Також за програмою «Робота» пільги та фінансову допомогу можуть отримати учасники бойових дій (УБД). Громадяни зі статусом УБД, а також їхні чоловіки або жінки можуть отримати грант від держави на розвиток власного бізнесу.

Сума гранту: 250-500 тис. грн. А для тих, хто є підприємцем не менш, ніж три роки, – 1 млн грн.

«При наданні грантів на суми 500 тис. грн та 1 млн грн програма «Робота» покриває 70% від вартості проекту, а решту 30% – отримувач. Також обов'язковою умовою є створення від одного до чотирьох робочих місць залежно від типу гранту», – зазначили в уряді.

Грошову допомогу на бізнес може отримати фізична особа підприємець, майбутні підприємці (якщо в людини ще немає власної справи), а також юридичні особи. Проте є певні обмеження.

Подати заявку не можуть ті, хто має судові рішення за корупційними статтями Кримінального кодексу України, податкові борги, банкрутство, санкції, ведення діяльності на окупованій території або на території РФ [12].

Сьогодні продовжується активний процес діджиталізації в малому бізнесі. Діджиталізація – це процес трансформації бізнесу за допомогою впровадження онлайн-інструментів, які допомагають розширити ринок збуту продукту чи послуги, вийти на нову аудиторію або навіть змінити вектор руху компанії.

COVID-19 – подія, яка розділила помірний та поступовий процес діджиталізації бізнесу на «до» і «після». Наразі підприємці просто змушені переходити на технології, які вони не планували впроваджувати до певного часу, та переглядати свої стратегічні пріоритети [47].

Отже, діджиталізація бізнесу – це рушійна сила, що сприяє його розвитку. Її основними перевагами є:

- оптимізація та покращення комунікацій – як внутрішніх, так і зовнішніх;
- можливості крос-продажів/upsell-продажів;
- обслуговування клієнтів та заохочення їх до придбання більшої кількості продуктів;
- конкурентні можливості за рахунок покращення клієнтського досвіду та загальної оптимізації робочого процесу;
- економія часу та підвищення продуктивності – автоматизація виробництва та інших внутрішніх процесів компанії [47].

Крім того, за останні роки штучний інтелект зайняв передові місця по використанню в електронній комерції. Завдяки штучному інтелекту підприємці мають змогу покращити діяльність свого бізнесу та автоматизувати процеси, що дозволяє підвищити продуктивність співробітників та збільшити доходи.

Українські підприємці мають можливість обрати серед величезної кількості інструментів, які допоможуть організації досягти значних успіхів, оскільки штучний інтелект став одним із найпопулярніших та корисних технологій для бізнесу. Завдяки впровадженню штучного інтелекту до діяльності свого бізнесу, підприємці можуть проводити ретельний аналіз даних та на основі цього створювати ефективні стратегії взаємодії та розробляти унікальні пропозиції. Завдяки штучному інтелекту, можна досягти підвищення якості обслуговування. Автоматизація комунікації зі споживачами дозволяє вдало взаємодіяти з покупцями незалежно від часу та дня [59].

CRM системи для послуг на основі штучного інтелекту дозволяють українським організаціям проводити ретельний аналіз великих обсягів даних та спрогнозувати попит на продукцію.

Штучний інтелект допомагає CRM для маркетингових компаній виявляти загрози щодо безпеки та сприяє уникненню втрати цінних даних. Також штучний інтелект дозволяє власникам бізнесу створювати маркетингові стратегії, які позитивно вплинуть на активність користувачів та збережуть бюджет організації. Впровадивши CRM для малого бізнесу на основі штучного інтелекту, компанії можуть проводити аналіз текстів з коментарів, особистих звернень та відгуків і підбирати більш влучні варіанти відповідей та пропозиції для споживачів [59].

Деяку підтримку та водночас проблеми створює введення програми «Національний кешбек». Програма «Національний кешбек» дозволяє споживачам отримувати 10% від вартості придбаних товарів українського виробництва, за винятком піддакцизованої продукції. Максимальна сума, яку можна отримати у рамках програми, становить 3 тис. грн на місяць. Отримані гроші можна використати, наприклад, на оплату комунальних послуг [50].

Малий та середній бізнес не поспішає долучатися до програми «Національний кешбек», реєстрація в яку стартувала з 24 серпня для виробників, з 28 серпня для продавців і з 2 вересня для покупців. Про це у програмі Drive Time на Громадському радіо заявив голова Асоціації власників малого та середнього бізнесу економіст Руслан Соболь.

«Наразі програма «Національний кешбек» не є дуже популярною в рамках нашої асоціації. Але я дуже сподіваюся, що перші результати програми сформуєть позитивну картинку серед виробників та продавців українських товарів. Бо це справді стимулює виробництво національного продукту», – сказав економіст.

Оскільки в цій програмі беруть участь в основному великі торгові мережі, це створює переваги для великих компаній-виробників, які можуть взяти участь у цій програмі і їхній товар буде фактично дешевшим для кінцевого споживача. Досить

проблемним є отримання доступу із власною продукцією до полиць великих торгових мереж малим підприємствам. Тому, наразі програма «Національний кешбек» не є настільки популярною серед малих виробників, і більше посилює середній та великий бізнес, оскільки їхні товари вже довгий час присутні на полицях великих супермаркетів [50].

Таким чином, малі підприємства, завдяки своїй гнучкості та здатності швидко адаптуватися до змін, сприяють економічному зростанню, створенню робочих місць та розвитку регіонів. Фізичні особи-підприємці (ФОП) виступають основними представниками мікропідприємництва, зокрема в умовах, коли підприємці стикаються з численними викликами, такими як військовий стан, підвищення податкового навантаження та нестабільність економіки. Зокрема, запровадження нових податків і зборів, таких як підвищення військового збору, ускладнює фінансову ситуацію малого бізнесу, зокрема для підприємців у зонах підвищеної небезпеки. Важливим аспектом розвитку мікропідприємництва є франчайзинг, який надає можливості для новачків у бізнесі зменшити ризики та швидше досягти успіху. Популяризація моделей дропшипінгу та фулфілменту свідчить про адаптацію бізнесу до сучасних умов, зокрема розвитку електронної комерції.

Урядові ініціативи, такі як стратегія відновлення та розвитку малого і середнього бізнесу до 2027 року, свідчать про готовність держави підтримувати мікропідприємництво в умовах кризи. Це включає в себе доступ до капіталу, підтримку інновацій, розвиток людського капіталу та сприяння експортній діяльності. Таким чином, мікропідприємництво в Україні є важливим фактором для економічного зростання, і незважаючи на існуючі виклики, має перспективи розвитку за умови підтримки з боку держави та адаптації до нових умов ринку.

2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МІКРОПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Дослідження спрямоване на виявлення основних проблем мікропідприємництва в Україні, їх причин та наслідків. Але більш детально аналізується одна з найбільш поширених сфер мікропідприємництва в Україні – ІТ-галузь, яка за останній рік не показала зростання, на відміну від попередніх років. У дослідженні розглядаються як загальні проблеми мікропідприємництва, так і специфічні труднощі, з якими стикаються підприємці в сфері інформаційних технологій. Визначення цих аспектів дає змогу глибше зрозуміти причини сповільнення зростання ІТ-галузі за останній рік та визначити можливі шляхи для подолання цих труднощів.

У сучасних умовах стрімкого розвитку цифрових технологій мікропідприємство у сфері інформаційних технологій стає важливим драйвером економічного зростання та інновацій в Україні. Мікропідприємства, які характеризуються гнучкістю, швидкістю адаптації до змін ринку та мінімальними організаційними структурами, відіграють ключову роль у формуванні конкурентоспроможного середовища ІТ-сектору. Зважаючи на виклики, з якими стикається український бізнес через економічну нестабільність і воєнний стан, дослідження особливостей розвитку мікропідприємництва у цій галузі набуває особливої актуальності. Варто проаналізувати методологію аналізу розвитку мікропідприємств, обґрунтувавши вибір методів збору даних, їх обробки та інтерпретації.

Для визначення кількості фізичних осіб-підприємців і аналізу динаміки їхнього розвитку використовувалися статистичні дані, опубліковані Державною службою статистики України, Національним банком України, а також дані із законодавчих та нормативних актів. Джерела інформації були перевірені на актуальність і достовірність.

Аналітичний метод дозволив детально розглянути ключові аспекти розвитку малого бізнесу, включаючи динаміку відкриття та закриття фізичних осіб-підприємців (ФОПів), обсяги кредитування, структуру та частку мікропідприємств у різних регіонах України. Це забезпечило можливість відстежити, як ці фактори змінювалися під впливом внутрішніх та зовнішніх викликів, зокрема економічних криз та воєнних дій.

Окрім цього, був використаний нормативно-правовий аналіз для дослідження змін у податковій політиці та їхнього впливу на малий бізнес. Аналізуючи актуальні законодавчі акти, вдалося оцінити, як нововведення в системі оподаткування сприяли адаптації ФОПів до нових економічних умов, а також визначити, які аспекти законодавства потребують доопрацювання задля стимулювання підприємницької діяльності.

Метод критичного аналізу відіграв важливу роль у дослідженні положень законодавчих актів, урядових стратегій розвитку малого бізнесу, а також у оцінці ефективності запропонованих змін у податковому законодавстві. Це дозволило виявити як переваги, так і недоліки прийнятих рішень, що впливають на підприємців, особливо в умовах економічної нестабільності.

Метод синтезу забезпечив узагальнення отриманих результатів дослідження. Завдяки цьому вдалося визначити загальні тенденції розвитку малого бізнесу в Україні, окреслити ключові виклики, з якими стикаються підприємці, та виявити особливості функціонування цього сектору в умовах повномасштабної війни. Узагальнення дозволило створити базу для формування рекомендацій щодо підвищення ефективності підтримки малого бізнесу та його адаптації до сучасних умов.

Контент-аналіз використовується для дослідження літературних джерел, нормативно-правових актів та аналітичних матеріалів з метою виявлення ключових чинників, які впливають на розвиток мікропідприємництва в Україні.

Монографічний метод у даному дослідженні застосовується для глибокого вивчення сутності та розвитку мікропідприємництва в Україні. В рамках цього методу здійснюється аналіз літературних джерел, нормативно-правових актів, економічних показників і сучасних тенденцій, які впливають на діяльність мікропідприємств.

Нижче наведені особливості застосування даного методу в рамках даного дослідження:

- комплексне вивчення концепції мікропідприємництва. Монографічний метод дозволяє розглянути визначення мікропідприємств, їх економічну роль та значення для розвитку економіки на макро- та мікрорівнях. У дослідженні використані законодавчі акти (зокрема, Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність»), що визначають критерії для класифікації мікропідприємств;

- систематизація літературних джерел. Використання методу забезпечує системний огляд наукової та аналітичної літератури, що стосується проблем, перспектив і специфіки мікропідприємництва, включаючи аналіз тенденцій, таких як франчайзинг, фулфілмент і дропшипінг;

- аналіз сучасних викликів і перспектив. Монографічний метод використовується для виявлення проблем, з якими стикаються мікропідприємства, таких як зростання податкового навантаження, ризику, пов'язані з воєнним станом, і нестабільність економіки. Також він допомагає визначити перспективи сталого розвитку, зокрема, через цифрову трансформацію та впровадження інноваційних бізнес-моделей;

- деталізація практичних аспектів діяльності. Метод дозволяє детально описати специфіку функціонування фізичних осіб-підприємців в умовах українського законодавства, їх правовий статус і відповідальність. Це створює базу для подальшого аналізу фінансових і правових аспектів діяльності мікропідприємств.

Завдяки монографічному методу, дослідження ґрунтується на систематизованому та всебічному аналізі наукових джерел, що дозволяє визначити основні характеристики, проблеми та потенційні напрями розвитку мікропідприємництва в Україні.

Метод порівняння статистичних даних за кілька років дав змогу оцінити зміну ключових показників, таких як кількість ФОПів, динаміка їхньої активності, суми виданих кредитів та середні відсоткові ставки. Зокрема, було порівняно ситуацію до початку повномасштабної війни (2019-2021 рр.) та після її початку (2022-2023 рр.).

Було здійснене також порівняння даних за декілька років для оцінки динаміки кількості підприємців і податкових надходжень, а також аналіз показників експорту Україною ІТ-послуг у порівнянні з сусідніми країнами, такими як Польща, Чехія, Румунія.

Дослідження базувалося на аналізі статистичних даних, зокрема:

- динаміки кількості фізичних осіб-підприємців (ФОПів) у сфері ІТ за останні роки;
- обсягів експортної виручки від ІТ-послуг;
- частки тіньової економіки у ВВП України та інших показників.

Ці дані були систематизовані та синтезовані у висновки про загальну тенденцію зниження активності підприємців у галузі ІТ.

Для визначення причин низької активності підприємців у галузі ІТ було проведено опитування серед 20-ти представників галузі, які працюють у цій сфері більше 10 років. Методика включала постановку питання, чи стали більш сприятливими умови для ведення бізнесу після початку війни порівняно з довоєнним періодом. Було запропоновано такі варіанти відповідей:

- умови не змінилися;
- умови покращилися;
- умови погіршилися.

Опитування дозволяє отримати відповіді від тих, хто безпосередньо відчув вплив змін. Це забезпечує доступ до реального досвіду, суб'єктивного сприйняття та оцінок підприємців. У питанні можна врахувати зміни, що стосуються інфраструктури, законодавства, логістики, доступу до ресурсів, фінансів тощо. Відповіді респондентів допомагають порівняти умови до та після війни. Завдяки опитуванню можна виявити, які саме аспекти бізнес-середовища стали сприятливішими (наприклад, спрощення процедур реєстрації, податкові пільги) або, навпаки, які залишаються проблемними (наприклад, відсутність доступу до фінансування або посилення податкових перевірок).

У дослідженні було також застосовано графічний метод, що дозволив забезпечити візуалізацію ключових результатів. Побудовані графіки та діаграми наочно демонструють динаміку відкриття та закриття ФОПів, частку фізичних осіб-підприємців у загальній структурі підприємництва, зміну обсягів кредитування малого бізнесу, а також динаміку ставок за кредитами. Використання цього методу не лише спростило інтерпретацію отриманих даних, а й дозволило ідентифікувати певні закономірності та тенденції, які могли б залишитися непоміченими при текстовому аналізі.

Додатково, структуроване представлення розрахунків і порівнянь через використання табличного методу зробило результати дослідження більш системними та зрозумілими. Таблиці дозволили чітко відобразити основні економічні показники, такі як кількість підприємців у різних регіонах, обсяги наданих кредитів, середні відсоткові ставки та їх зміни в динаміці. Завдяки цьому стало можливим не лише проаналізувати поточну ситуацію, а й оцінити вплив запропонованих заходів на підтримку малого бізнесу.

Комбіноване використання графічного та табличного методів дозволило ефективно структурувати та візуалізувати результати дослідження, підкреслюючи їх практичну значущість. Це також забезпечило можливість більш переконливо

представити висновки і рекомендації для подальшого вдосконалення державної політики у сфері малого бізнесу.

Для того, щоб визначити причини проблеми зниження активності підприємництва у сфері інформаційних технологій України, були наведені такі показники в динаміці (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Основні показники, що демонструють причини проблеми зниження активності підприємництва у сфері інформаційних технологій України

Показники, що розкривають причину	Формула (методика) розрахунку
Сальдо міграції України	Кількість тих, хто приїхав до країни – кількість тих, хто покинув країну
Сальдо міграції України серед молоді (18-35 років)	Кількість тих, хто приїхав до країни – кількість тих, хто покинув країну (серед населення 18-35 років)
Частка податкових надходжень та інших надходжень до бюджету з	Частка кожного з джерел надходжень до бюджету / Загальні надходження за відповідний рік

Джерело: складено автором

Розрахунок зазначених показників дозволило виявити ключові чинники, які впливають на зниження активності підприємництва у сфері інформаційних технологій в Україні. Загалом, розрахунок і аналіз цих та інших показників причин проблеми створюють основу для формування обґрунтованих висновків і рекомендацій щодо покращення умов для підприємництва в сфері інформаційних технологій в Україні.

Для оцінки глибини самої проблеми та її наслідків було наведено в динаміці такі показники (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Основні показники, що демонструють глибину проблеми зниження активності підприємництва у сфері інформаційних технологій України та її наслідків

Показники	Формула (методика) розрахунку
Динаміка частки тіньової економіки у ВВП України	Оціночний показник в розрахунках Мінекономіки (частка неформальних платежів у загальному ВВП)
Динаміка податкових надходжень від ІТ-бізнесу	Розрахунки найбільшої ІТ-спільноти України (DOU) та Державної податкової служби
Сума експорту ІТ-послуг з України порівняно з країнами-сусідами	Виручка від офіційного експорту ІТ-послуг за кордон країн за звітний рік

Джерело: складено автором

Розрахунок показників, зазначених у таблиці, дозволив оцінити масштаб та наслідки зниження активності підприємництва у сфері інформаційних технологій в Україні. Обчислення та аналіз цих показників допоміг не лише визначити глибину проблеми, але й сформувати стратегічні рекомендації для подолання кризових явищ у сфері підприємництва інформаційних технологій в Україні.

Усі зазначені показники були розглянуті в динаміці, що надало можливість ґрунтовно оцінити загальні тенденції розвитку чи занепаду у сфері інформаційних технологій. Аналіз змін показників у часі дозволяє не лише зафіксувати поточний стан, а й виявити ключові фактори, які впливають на позитивні чи негативні зрушення. Це, своєю чергою, сприяє розумінню причинно-наслідкових зв'язків між економічними, соціальними та регуляторними змінами та їх впливом на підприємницьку активність.

Динамічний аналіз є важливим інструментом для вивчення змін у показниках підприємницької діяльності протягом певного періоду часу. Він дозволяє не лише виявити періоди найбільш суттєвих коливань чи стабільності, але й оцінити ефективність конкретних політичних, економічних або регуляторних заходів,

впроваджених у цей період. Наприклад, порівняння трендів у кількості новостворених ФОПів, обсягах кредитування малого бізнесу чи рівнях податкового навантаження за декілька років надає змогу визначити, чи були прийняті реформи спрямовані на покращення умов для підприємництва, чи, можливо, створили додаткові бар'єри для його розвитку.

Додатково, цей метод дозволяє виявляти причинно-наслідкові зв'язки між змінами в регуляторному середовищі та поведінкою суб'єктів господарювання. Наприклад, аналіз динаміки обсягів інвестицій в ІТ-сектор на фоні змін у податковій політиці чи запровадження спеціальних стимулів допомагає оцінити їх реальний вплив на галузь. Це стає особливо актуальним у періоди нестабільності, коли необхідно швидко реагувати на виклики та приймати обґрунтовані стратегічні рішення.

Метод індукції застосовувалася для узагальнення спостережень щодо ефективності фінансових стимулів у малому бізнесі на основі міжнародного та національного досвіду. Дедукція дозволила розробити рекомендації, які базуються на загальних теоретичних положеннях економічного розвитку та стимулювання підприємництва.

Метод прогнозування дозволяє отримати кількісні оцінки майбутніх змін у підприємницькому середовищі на основі аналізу наявних тенденцій і впровадження нових економічних стимулів. Зокрема, цей метод використовується для розрахунку очікуваної кількості фізичних осіб-підприємців, які будуть функціонувати після запровадження пільгових умов кредитування, а також для оцінки зростання обсягів експортної виручки ІТ-галузі.

Прогнозування базується на екстраполяції історичних даних, до яких додаються коригування, що враховують заплановані зміни у фінансовій та регуляторній політиці. Це дозволяє отримати реалістичну картину можливих наслідків впровадження таких заходів.

Економічне моделювання є ще одним важливим аналітичним інструментом, який дозволяє оцінити економічну ефективність запропонованих заходів. Цей метод передбачає аналіз потенційних змін у ключових економічних показниках, таких як податкові надходження, рівень зайнятості, обсяги інвестицій та прибутковість галузей. Наприклад, під час моделювання враховувалися дані про середні доходи підприємців, динаміку ставок оподаткування, а також прогнозовані темпи зростання експорту послуг ІТ-галузі.

Результати економічного моделювання дозволяють не лише оцінити безпосередній вплив заходів на підприємців, але й визначити їхній вплив на економіку в цілому. Наприклад, збільшення експортної виручки ІТ-галузі може призвести до зростання валютних надходжень, покращення торговельного балансу країни та стимулювання інноваційного розвитку. У свою чергу, запровадження пільгових умов кредитування сприяє збільшенню кількості ФОПів, що знижує рівень безробіття та підвищує податкові надходження від малого бізнесу.

Отже, застосування методу прогнозування у поєднанні з економічним моделюванням дає змогу не лише оцінити економічну ефективність запланованих заходів, але й сприяти прийняттю обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на підтримку підприємництва та стимулювання економічного зростання.

Таким чином, нами застосовано широкий спектр методів, що дозволяє комплексно оцінити ситуацію. Статистичні дані, аналітичні методи та порівняння показників за різні роки слугують основою для визначення динаміки розвитку підприємництва. Нормативно-правовий та критичний аналіз допомагають оцінити вплив законодавчих змін на малий бізнес. Синтез результатів дослідження дозволяє виділити основні тенденції, а такі методи, як контент- та монографічний аналіз, дають глибоке розуміння проблем і перспектив мікропідприємництва, що забезпечує основу для розробки рекомендацій щодо його підтримки та розвитку.

3. ОЦІНКА РОЗВИТКУ МІКРОПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

3.1. Сучасні тенденції стану мікропідприємництва в Україні та Миколаївській області

В останні роки малий бізнес в Україні зазнав суттєвих змін, зокрема через соціально-економічні виклики, пов'язані з війною та змінами у податковій політиці. Для розуміння цих тенденцій важливо проаналізувати динаміку кількості підприємців в Україні. Це дозволяє оцінити, як малий бізнес адаптувався до нових умов та які заходи підтримки були ефективними. Особливо важливими стали податкові пільги, які дали можливість багатьом підприємцям продовжити свою діяльність або відкрити новий бізнес.

Проаналізуємо спочатку кількість відкритих ФОПів та тих, що закрилися в Україні, для розуміння тенденцій в малому бізнесі України протягом останніх років.

Таблиця 3.1 – Динаміка кількості відкритих ФОПів та тих, що закрилися в Україні

Показник	2019р.	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2023р. у %% до:	
						2022р.	2019р.
Кількість відкритих ФОПів в Україні	236908	243509	321135	294770	314392	+6,7	+32,7
Кількість ФОПів в Україні, що закрилися	188695	176430	235511	184740	102839	-44,3	-45,5

Джерело: складено автором за даними [36]

На практиці деякі ФОПи фактично не працюють, проігнорували офіційну процедуру закриття власного бізнесу. Це створює додаткові штрафи за несплату податкових платежів, ЄСВ, які накопичуються за фізичною особою. На сьогодні присутній певний рівень бюрократизації процедури закриття ФОП, що створює

сумніви для деяких людей, які лише роздумують над тим, щоб відкрити свою власну справу.

Слід показати динаміку кількості відкритих ФОПів та тих, що закрилися в Україні у вигляді графіку для більш наочного відображення результатів (рис. 3.1).

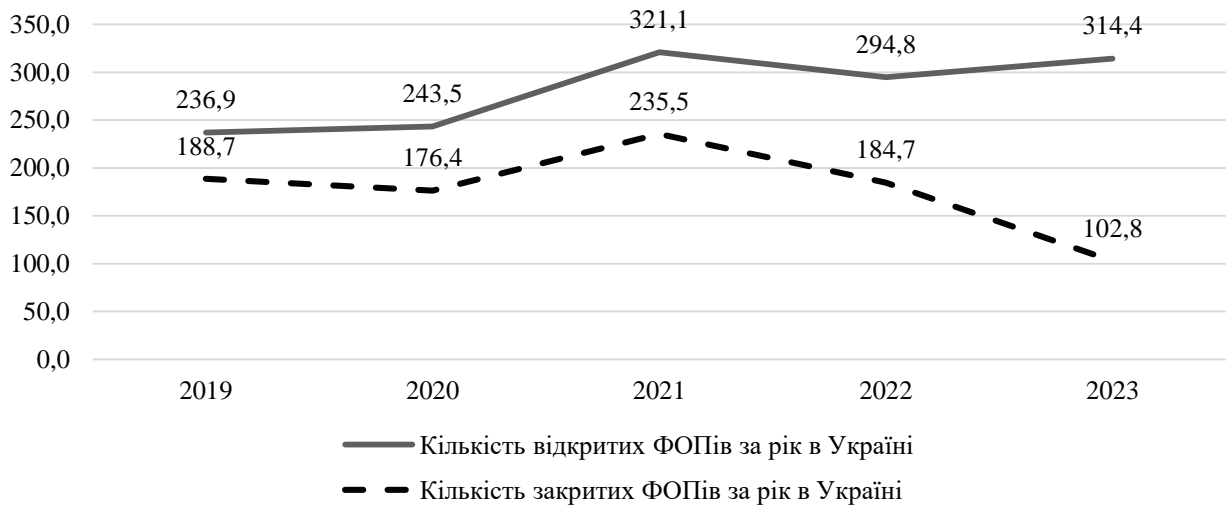

Рисунок 3.1 – Динаміка кількості відкритих та закритих ФОПів в Україні протягом 2019-2023 рр., тис. осіб

Джерело: складено автором за даними [36]

Можна побачити позитивну динаміку відкриття ФОПів, оскільки після початку повномасштабної війни в Україні підприємства могли перейти на спрощену систему оподаткування, що дозволяло забезпечити нижчі податкові витрати. З 1 квітня 2022 року ФОП та юридичні особи, в яких упродовж минулого календарного року дохід не перевищує 10 мільярдів гривень, можуть перейти на сплату єдиного податку III групи за ставкою 2%, оскільки 15 березня 2022 року прийнято Закон України № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», відповідно до якого передбачаються особливості справлення податкових зобов'язань, у тому числі й щодо платників спрощеної системи оподаткування [42].

Станом на жовтень 2024 р. ФОПи 3-ї групи оподатковуються за ставкою 5% ЄСВ та 1% військового збору.

Крім того, суттєво знизилася навантаженість на ФОПів внаслідок надання можливості не сплачувати ЄСВ за себе. В рамках 1-ї та 2-ї групи ФОП ця стаття витрат була навіть вищою за оплату єдиного податку [42].

З огляду на це, багато підприємств, які були на загальній системі оподаткування, перейшли на спрощену, створивши перед цим ФОП в особі керівника підприємства. До того ж, скоротилася кількість податкових перевірок, що не так суттєво тиснуло на малий бізнес, і в певні моменти створення ФОПів було досить масовим, незважаючи на спад економічної активності. Також позитивною є динаміка кількості закритих ФОПів, оскільки закриття ФОПів у 2022-2023 рр. було не таким суттєвим порівняно з 2021 р., чому, знову ж таки, сприяло введення податкових пільг. Динаміка загальної кількості активних ФОПів показує, що багато підприємств перейшли з організаційно-правової форми юридичної особи на фізичних осіб-підприємців для оптимізації рівня оподаткування в умовах війни (рис. 3.2).

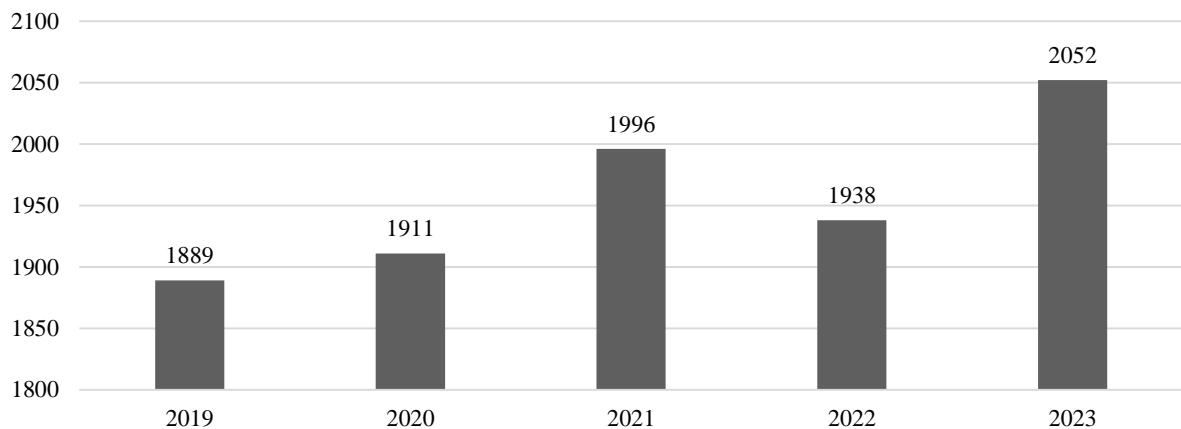

Рисунок 3.2 – Динаміка кількості активних ФОПів в Україні, тис. осіб

Джерело: складено автором за даними [36]

У 2023 р. з відновленням ділової активності в більшій частині регіонів, де проводилися бойові дії у 2022 р., зросла кількість активних ФОПів і перевищила 2 млн осіб. Це свідчить про популярність використання пільг для підприємств та прагнення оптимізувати податкові витрати.

Можемо виокремити причини збільшення кількості ФОПів:

1. Початок повномасштабної війни, оскільки, як вже згадувалося, були введені певні податкові пільги для підприємців.
2. Збільшення кількості Інтернет-магазинів та зростання популярності фулфілменту як бізнес-моделі.
3. Наповнення державного бюджету за рахунок зростання надходження ПДВ (офіційна робота інтернет-магазинів та сплата податків ними).
4. Наявність грантового фінансування для створення власної справи та створення додаткових робочих місць.

Слід окремо проаналізувати деякі показники розвитку малого бізнесу в Миколаївській області. На рис. 3.3 наведена динаміка кількості ФОП в Миколаївській області за 2016-2023 рр.

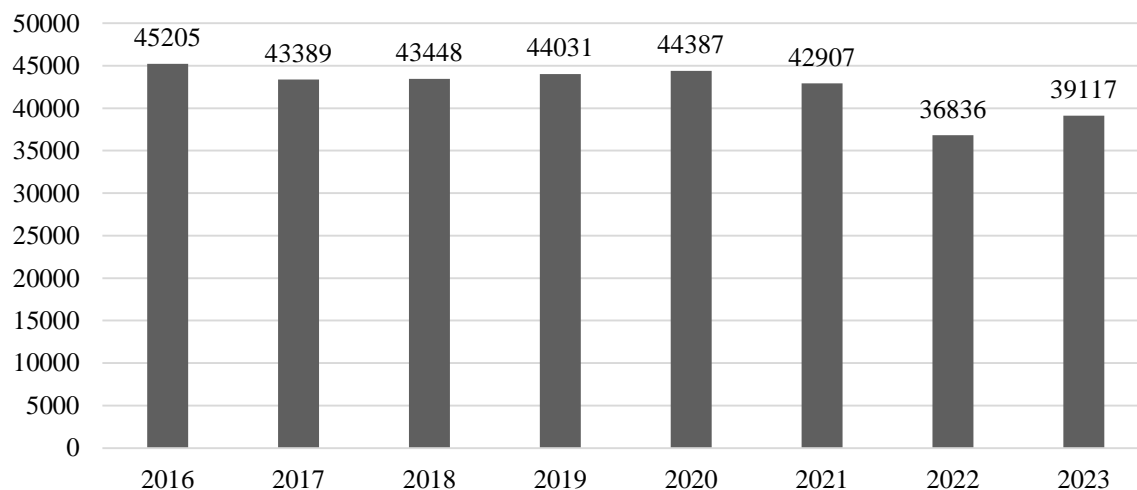

Рисунок 3.3 – Динаміка кількості ФОП в Миколаївській області протягом 2016-2023 рр.

Джерело: складено автором за даними [36]

З огляду на динаміку, кількість підприємців у Миколаївській області скоротилася після початку повномасштабної війни у 2022 р. Регіон постраждав від того, що в окремих районах велись бойові дії, і було тимчасово окуповано деякі території, що унеможливило ведення підприємницької діяльності в небезпечних районах. В 2023 р. кількість ФОПів почала зростати через зниження ступеня небезпеки в області та деокупації частини територій, проте їхня кількість суттєво нижча, ніж в довоєнний період.

Проаналізуємо також динаміку частки ФОПів в Миколаївській області в структурі всієї кількості ФОПів по Україні (рис. 3.4).

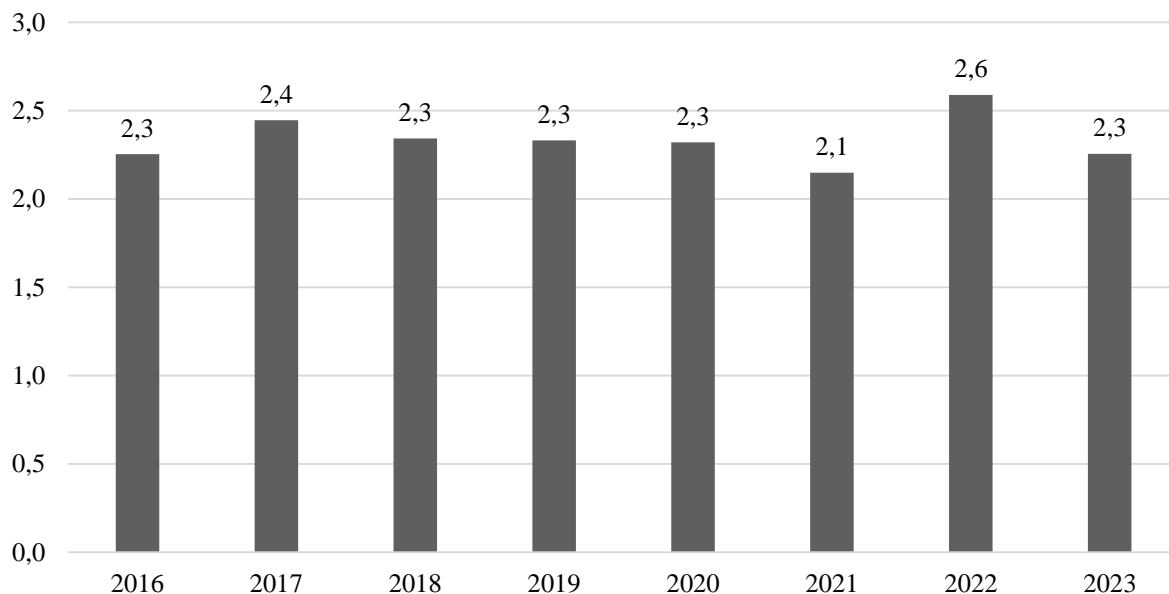

Рисунок 3.4 – Динаміка частки ФОПів в Миколаївській області в структурі всієї кількості ФОПів по Україні, %

Джерело: складено автором за даними [36]

Кількість ФОПів у Миколаївській області є відносно невеликою порівняно з іншими регіонами України, і в 2022 р. було найвище значення такої частки – 2,6%. Підвищення значення показника пов'язане з більш значним скороченням кількості ФОПів у Харківській, Донецькій, Луганській, Херсонській областях. З

пожвавленням ділової активності у 2023 р., частка ФОПів в Миколаївській області знову скоротилася порівняно з кількістю підприємців по всій Україні.

Проаналізуємо також суму наданих кредитів ФОПам та середні відсоткові ставки за кредитами, які були надані малому бізнесу (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Динаміка суми наданих кредитів ФОПам та ставок за новими кредитами малому бізнесу

Показник	2019р.	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2023р. у %% до:	
						2022р.	2019р.
Сума наданих кредитів ФОПам, млн грн	6294	6900	11808	11210	13929	+24,3	+121,3
Середні відсоткові ставки за кредитами, які були надані малому бізнесу, % річних	26,2	23,1	20,2	18,5	22,6	+4,1	-3,6

Джерело: складено автором за даними [38]

Можна побачити, що суми наданих кредитів ФОПам зростають щорічно, проте загальна сума майже 14 млрд грн в 2023 р. Для порівняння, загальний кредитний портфель банківського сектору в 2023 р. склав 1,2 трлн грн, і сума наданих кредитів ФОПам – це лише 0,1% всього кредитного портфеля, що свідчить про недостатнє кредитування малих підприємств в Україні. Крім того, варто зазначити, що існує неспроможність більшості підприємців обслуговувати та погашати кредити з високою відсотковою ставкою.

Для наочності порівняння інформація з табл. 3.2 наведена на рис. 3.5.

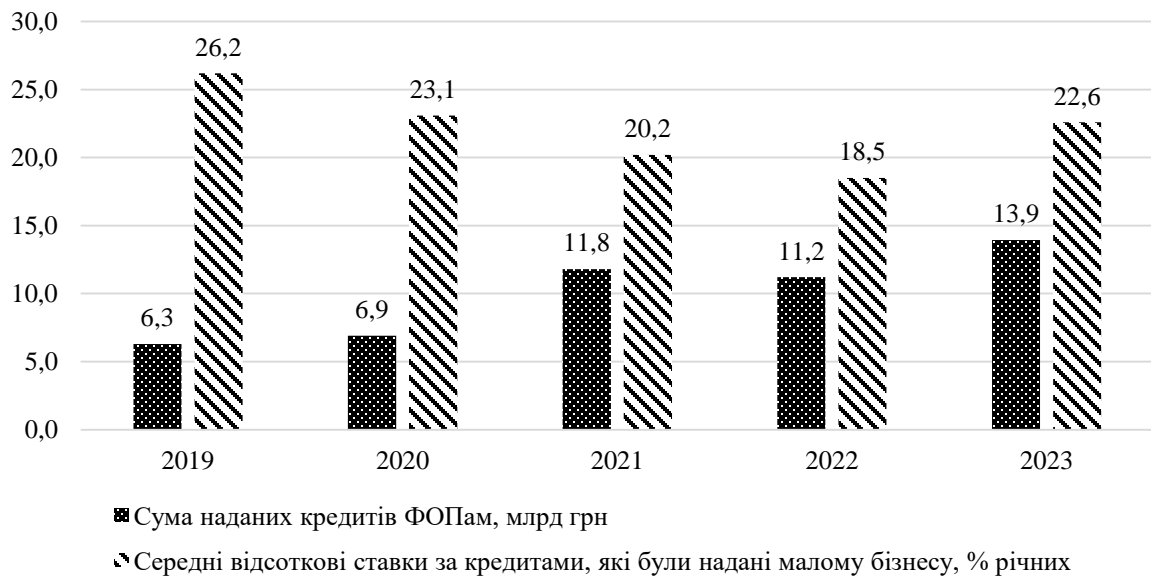

Рисунок 3.5 – Динаміка суми наданих кредитів ФОПам та ставок за новими кредитами малому бізнесу

Джерело: складено автором за даними [38]

Держава намагалася допомагати розвитку малого та середнього бізнесу, надаючи можливість взяти пільговий кредит за програмою «Доступні кредити 5-7-9%». Ця державна програма протягом повномасштабної війни у 2022-2023 рр. набула безпрецедентно високої ролі для боргового фінансування підприємств на тлі уповільнення банківського кредитування на ринкових умовах. Так, станом на грудень 2023 р. близько 40% чистого гривневого кредитного портфеля банків України становили кредити за пільговими ставками в рамках Програми, а за словами голови Фонду розвитку підприємництва, 90% нових кредитів для бізнесу за час повномасштабної війни були видані саме в межах Програми [14].

Водночас теперішній дизайн Програми виглядає далеким від оптимального. Програма втратила початковий фокус, оскільки використовувалась як широкий та зручний інструмент підтримки бізнесу протягом COVID-кризи та повномасштабної війни. Як результат, за чотири роки свого існування вона змінювалася понад 20 разів [14].

З огляду на слабкий вплив цієї програми на розвиток малого бізнесу, дуже високими є ставки кредитування малого бізнесу, які складають увесь час вище 18% за новими кредитами цій групі позичальників. Незважаючи на впровадження урядом пільгових програм кредитування під час пандемії COVID-19 та з початком повномасштабної війни, що дозволило знизити середню ставку до 18,5% річних, проте навіть така ставка є вкрай високою для вітчизняного бізнесу, що створює проблеми в запуску та розширенні великої частини малого бізнесу. Для порівняння наведемо ставки для великого та середнього бізнесу в Україні за аналогічний період (рис. 3.6).

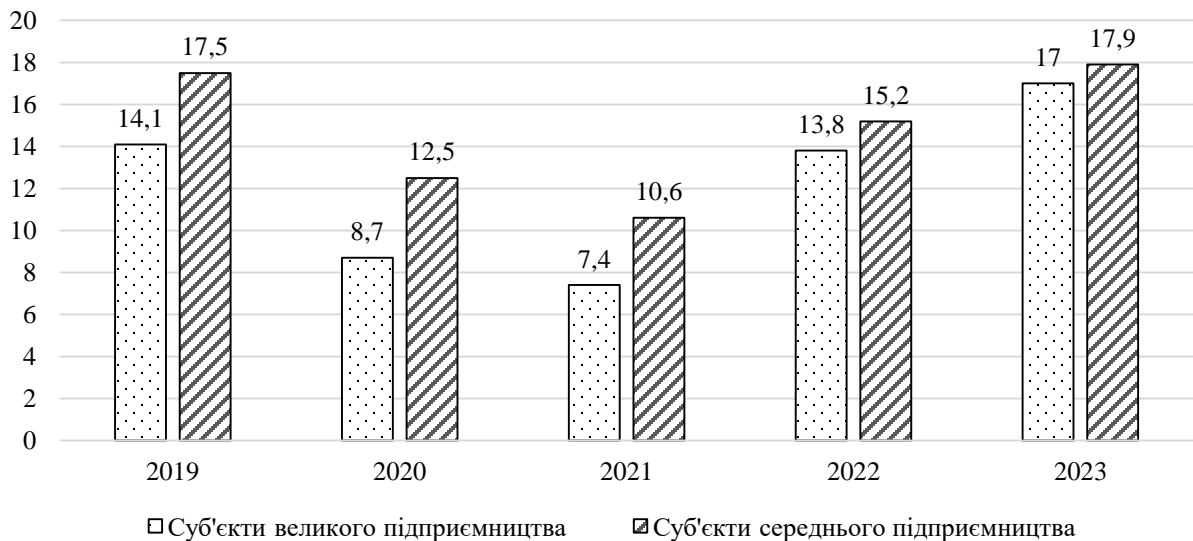

Рисунок 3.6 – Динаміка ставок за новими кредитами великому та середньому бізнесу в Україні, % річних

Джерело: складено автором за даними [38]

Крім того, великий бізнес може набагато швидше отримати банківське кредитування, оскільки банки мають менше ризиків, надаючи кредити великим підприємствам, ніж новоствореним ФОПам, до того ж, додаються воєнні ризики, через що вартість кредиту вища.

Для більш детальної оцінки кількості найманих працівників та рівня заробітної плати, яку сплачують працівникам фізичні особи-підприємці, наведемо динаміку середньої заробітної плати найманих працівників, які працюють на ФОПів в порівнянні з середньою по Україні, а також кількість працівників, що працюють на ФОПів.

Таблиця 3.3 – Динаміка середньої заробітної плати найманих працівників, які працюють на ФОПів в порівнянні з середньою по Україні, та кількість працівників, що працюють на ФОПів

Показник	2019р.	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2023р. у %% до:	
						2022р.	2019р.
Середня заробітна плата найманих працівників, які працюють на ФОПів, грн	7897	9047	11274	12355	14876	+20,4	+88,4
Середня заробітна плата в Україні, грн	10783	11579	14313	14891	17442	+17,1	+61,8
Кількість працівників, що працюють у ФОПів	1012533	931541	927434	622275	693771	+11,5	-31,5
Кількість працюючого населення в Україні, тис. осіб	15894	15244	14957	9012	9526	+5,7	-40,1
Частка працівників у ФОПах серед всього працюючого населення	6,4	6,1	6,2	6,9	7,3	+0,4	+0,9

Джерело: складено автором за даними [36]

Можна побачити, що середня заробітна плата найманих працівників, які працюють на ФОПів, є нижчою, ніж в середньому по Україні. Частіше за все малі підприємці оформлюють працівників на мінімальну заробітну плату, доплачуючи

неформально решту, «в конверті», уникаючи повного оподаткування та сплати ЄСВ в повному обсязі.

Динаміку середньої заробітної плати наведемо на рис. 3.7 для більш наочного порівняння.

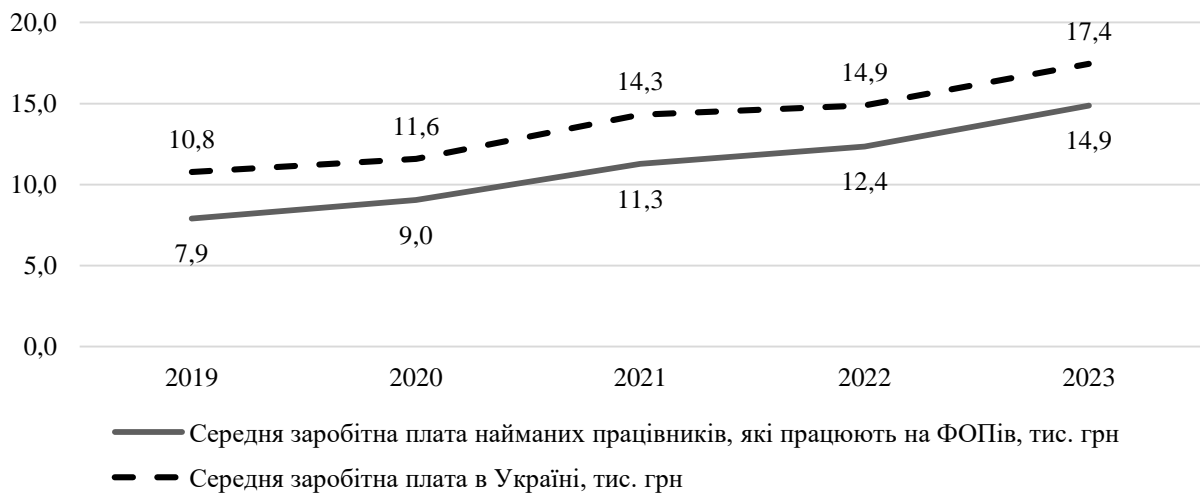

Рисунок 3.7 – Динаміка середньої заробітної плати найманих працівників, які працюють на ФОПів в порівнянні з середньою заробітною платою по Україні

Джерело: складено автором за даними [36]

Найчастіше в Україні роботодавці використовують схему, за якою частина зарплати біла, а інша частина виплачується в конверті, тобто про неї податкова не знає. На думку Івана Маринюка, керівник практики податкового права юридичної фірми «Ілляшев та Партнери», бізнес може притримуватися сірих практик під час виплати зарплати, розуміючи, що:

1. Через різке збільшення податкового навантаження бізнес може стати не рентабельним у порівнянні з конкурентами, оскільки конкуренти використовують оптимізаційні моделі, і це впливає собівартість товарів / послуг. Вирівнювання «правил гри» для всіх поступово стимулює бізнес виходити з тіні.

2. В умовах війни, значного підвищення ціни й дефіциту кваліфікованих працівників бізнесу важко втримати працівника, якщо в останнього буде

пропозиція роботи за 20 тис. грн (офіційно як працівнику) або ж за 30 тис. грн (як ФОП), оскільки людині важливо забезпечити гідні умови свого життя і своєї сім'ї.

3. Бізнес – це підприємницька діяльність із метою отримання прибутку, а за кожним бізнесом стоять люди, які прагнуть заробляти чим більше, тим краще [31].

В Україні компанії роками можуть сплачувати зарплату в конверті, адже податкова рідко цілеспрямовано перевіряє компанії саме на предмет сплати всіх податків на зарплати [21].

Негативну динаміку порівняно з 2019 р. показує кількість працівників, що працюють у ФОПів, тому що, незважаючи на скорочення кількості закритих ФОПів у 2022-2023 рр., та збільшення їх загальної кількості, чисельність працівників має тенденцію до скорочення, що свідчить про номінальне збільшення ФОПів у 2022-2023 рр., яке було викликане використанням можливості більшості підприємств оптимізувати свої податкові витрати, оскільки разом з цим середня кількість працівників у розрахунку на 1 ФОП скорочується (рис. 3.8).

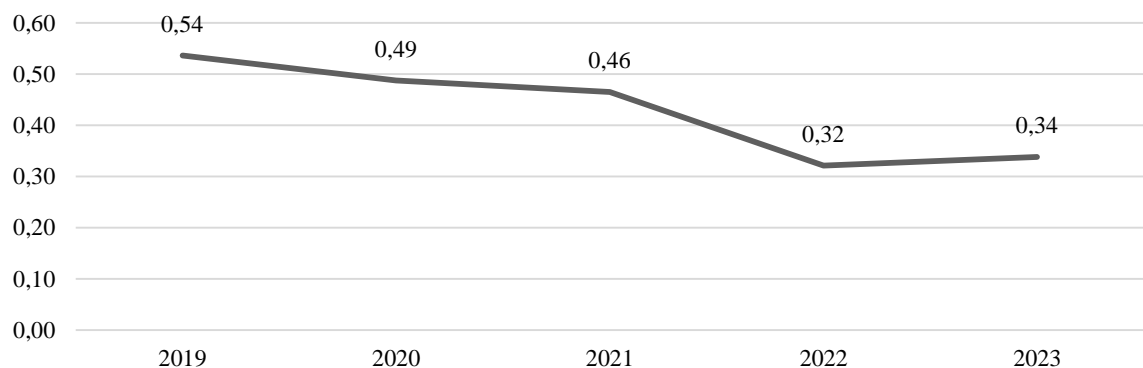

Рисунок 3.8 – Динаміка середньої кількості найманих працівників у розрахунку на 1 ФОП в Україні

Джерело: складено автором за даними [36]

Загалом, негативно впливають на діяльність ФОПів загальні економічні спади. Спад діяльності ФОПів у 2020 р. був викликаний пандемією COVID-19 та

карантинними обмеженнями, внаслідок яких сфера послуг дуже сильно постраждала, а в 2022 р. негативно вплинув початок бойових дій, втрата клієнтів в прифронтових регіонах, релокація діяльності підприємців, а також високий рівень інфляції.

Крім того, рисунок показує, що біля половини ФОПів не використовує найману працю, більшість підприємців працюють самостійно, оскільки кожен додатковий працівник тягне за собою додаткові витрати не тільки на заробітну плату, але й на ЄСВ за працівника. Підприємці також часто використовують найману працю на разові види робіт (вантажник тощо).

Негативну динаміку також демонструє загальна кількість працівників, які працюють у ФОПів Миколаївської області. Динаміка кількості таких працівників наведена на рис. 3.9.

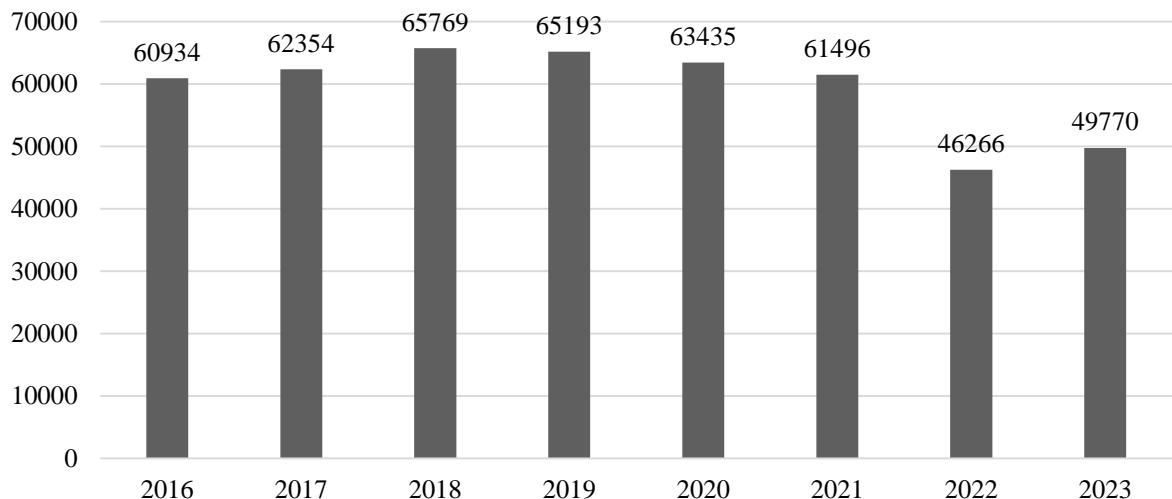

Рисунок 3.9 – Динаміка загальної кількості найманих працівників у ФОПів Миколаївської області протягом 2016-2023 рр., осіб

Джерело: складено автором за даними [36]

Якщо до початку повномасштабної війни у ФОПів Миколаївської області працювало офіційно 61,5 тис. працівників, то в 2022 р. ця кількість скоротилася

майже на 25%. Це негативно впливає на загальний економічний стан регіону, тому що скорочується кількість зайнятих працівників в цілому, що знижує можливості населення створювати додатковий попит на інші товари та послуги регіону. Також це негативно впливає на зайнятість населення, що посилює напругу у суспільстві.

Також варто проаналізувати, який відсоток сума реалізації товарів, робіт та послуг ФОПів України займає в структурі загальних доходів суб'єктів господарювання України (рис. 3.10).

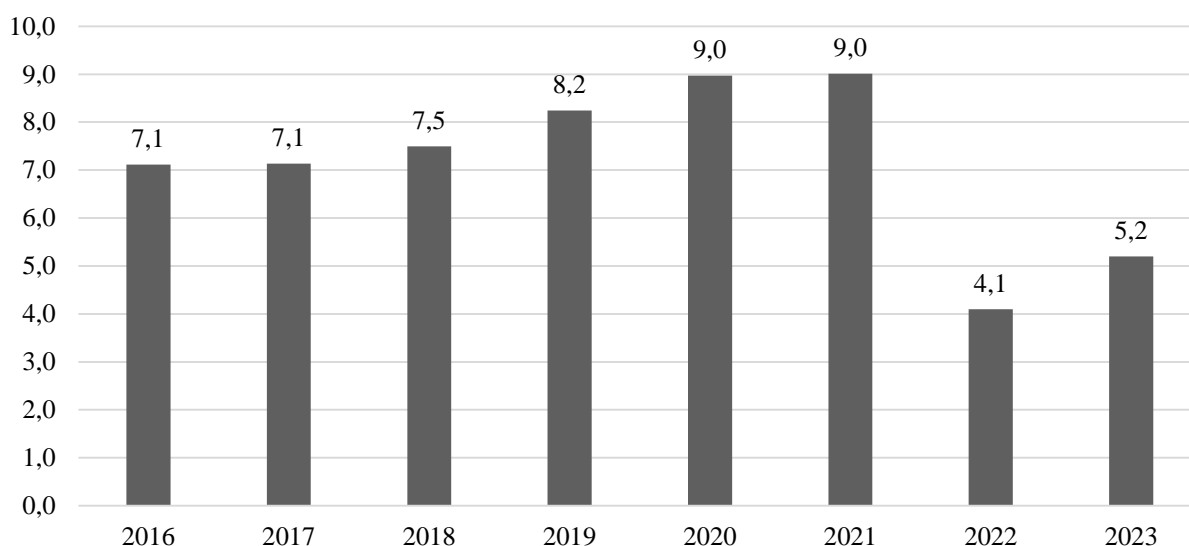

Рисунок 3.10 – Динаміка частки суми реалізації товарів, робіт та послуг ФОПів України в структурі загальних доходів суб'єктів господарювання України, %
Джерело: складено автором за даними [36]

Становище ФОПів було найкращим на фоні інших підприємств у 2020-2021 рр., можна припустити, що криза більше зачепила великі підприємства, аніж малі. З початком повномасштабної війни скоротилася частка доходів ФОПів в структурі доходів підприємств України до 4,1%, що свідчить про погіршення умов господарювання підприємців. У 2023 р., після початку зростання реального ВВП в умовах війни, становище ФОПів почало покращуватися за даним показником.

Проте, частка обсягу реалізації товарів, робіт та послуг ФОПів у вартісному вираженні від ВВП України є суттєвою, про що свідчать показники в табл. 3.4.

Таблиця 3.4 – Розрахунок частки обсягу реалізації ФОПів від ВВП України

Показник	2019р.	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2023р. у %% до:	
						2022р.	2019р.
Обсяг реалізації ФОПів, млрд грн	612,4	704,9	862,3	672,4	865,8	+28,8	+41,4
ВВП України, млрд грн	3974,6	4194,1	5459,6	5191	6537,8	+25,9	+64,5
Частка обсягу реалізації ФОПів від ВВП України, %	15,4	16,8	15,8	13,0	13,2	+0,3	-2,2

Джерело: складено автором за даними [36]

Незважаючи на падіння обсягу реалізації ФОПів у 2022 р., мікропідприємництво в Україні залишалося важливим для економіки країни. Проте, зі зниженням реального обсягу реалізації ФОПів внаслідок інфляції, частка обсягу реалізації ФОПів від ВВП України скоротилася на 2,2% порівняно з 2019 р.

Варто також відзначити, що скоротився обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) ФОПів Миколаївської області, що свідчить про втрату значущості малого бізнесу для економіки області (рис. 3.11).

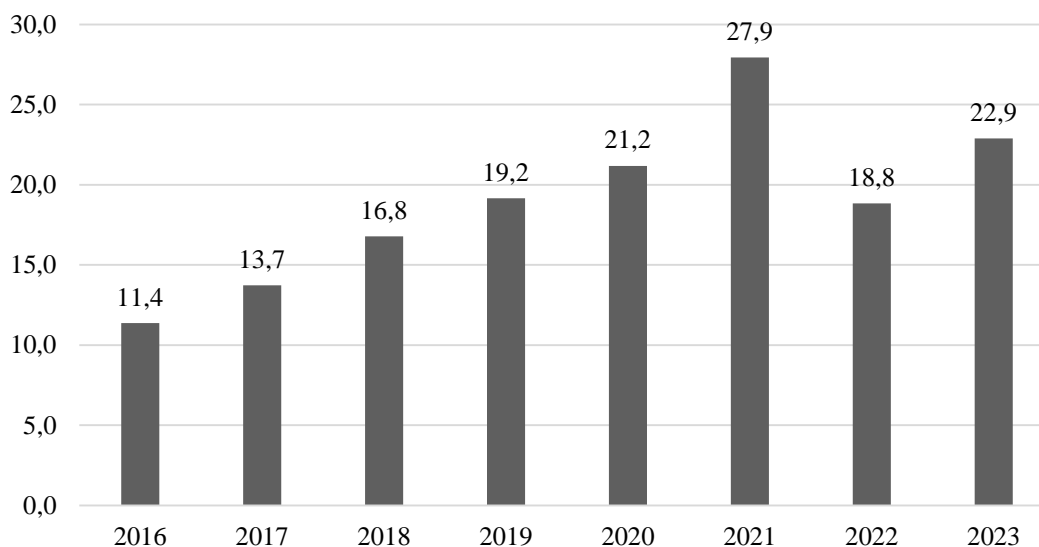

Рисунок 3.11 – Динаміка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) ФОПів Миколаївської області протягом 2016-2023 рр., млрд грн

Джерело: складено автором за даними [36]

Навіть без урахування суттєвої інфляції, яка дорівнювала 26% у 2022 р., обсяг реалізації ФОПами Миколаївської області скоротився дуже суттєво порівняно з 2021 р., і не відновився станом на кінець 2023 р. До початку повномасштабної війни сума вартості реалізованої продукції підприємцями області зростала постійно, і 2021 р. став найбільш успішним для них з точки зору приросту продажів. Початок війни став руйнівним фактором для ФОПів Миколаївської області, про що свідчать всі показники в динаміці.

Однією з найпомітніших тенденцій літа 2024 року стало різке зростання частки жінок серед нових ФОПів, повідомляє You Control Market.

Влітку 2024 року частка жінок серед нових ФОПів в Україні зросла до 62,5%, що становить 46 тисяч нових реєстрацій, порівняно з 58,2% у 2023 році та 51,3% у 2021 році. Частка чоловіків, які припинили підприємницьку діяльність, зросла до 52,28% у 2024 році, що є помітним трендом порівняно з 48,1% у 2023 році та 45,9% у 2021 році [6].

Найпоширенішими секторами серед ФОПів, котрі почали свою діяльність, на другий воєнний рік стали:

- надання послуг перукарнями та салонами краси – 19,4 тисяч;
- роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах – 18,1 тисяч;
- роздрібна торгівля через мережу інтернет – 17,9 тисяч;
- комп'ютерне програмування – 17,5 тисяч [6].

У перший рік війни майже 12% зі всіх відкритих ФОПів були з КВЕДом «комп'ютерне програмування». Але на другий рік дії воєнного стану частка таких ФОПів знизилась майже вдвічі – до 5,6%. Натомість лідером стала сфера перукарських послуг та салонів краси: у 2023 році зареєструвалося майже в чотири рази більше ФОПів, ніж у 2022 році. Новою популярною сферою, що увійшла в ТОП-10 на другий рік, стала освіта. Натомість консультування з питань інформатизації стало менш популярним [24].

Підприємства, що відкривалися протягом другого воєнного року, найчастіше обирали для роботи напрямок неспеціалізованої гуртової торгівлі – 6,7% підприємств зі всіх новостворених. Також популярними серед компаній-новачків були надання в оренду нерухомого майна (6,2%), будівництво житлових і нежитлових будівель (3,8%) та вантажний автомобільний транспорт (3,1%).

Отже, аналіз динаміки кількості ФОПів загалом по Україні за період 2019–2023 рр. вказує на позитивні зміни у відкритті нових підприємств, особливо після початку повномасштабної війни. Полегшена система оподаткування сприяла збільшенню кількості нових ФОПів, тоді як кількість закритих значно скоротилася, що свідчить про адаптацію бізнесу до складних умов через податкові пільги. Незважаючи на війну, мікропідприємництво та малий бізнес є основою економіки України, про що свідчить суттєва частка реалізованих товарів та послуг ФОПів у вартісному вираженні від ВВП [24].

У Миколаївській області кількість ФОПів і їхніх працівників різко зменшилася через бойові дії. Незважаючи на поступове відновлення у 2023 р., кількість ФОПів та зайнятих працівників не повернулася до довоєнного рівня. Це негативно впливає на економіку регіону, зокрема на обсяг реалізованої продукції, який також значно скоротився. Кредитування малого бізнесу залишається недостатнім. Високі процентні ставки, які перевищують 18%, є суттєвим бар'єром для розвитку малого бізнесу, навіть за наявності урядових програм підтримки. Це ускладнює відкриття нових та розширення існуючих підприємств та є суттєвою проблемою для малого бізнесу в Україні.

3.2. Дослідження активності підприємництва у сфері інформаційних технологій

Сфера інформаційних технологій (ІТ) займає ключове місце в економіці України, будучи однією з найдинамічніших і стратегічно важливих галузей. ІТ-

індустрія є не лише значним джерелом доходів підприємців, працівників, держави, але й сприяє розвитку інновацій, підвищенню конкурентоспроможності інших секторів економіки та створенню якісних робочих місць. За останнє десятиліття галузь ІТ продемонструвала стабільне зростання, що забезпечило значний внесок у ВВП України, а також підвищило її міжнародний імідж як надійного партнера в аутсорсингу та розробці програмного забезпечення [56].

На сучасному етапі розвитку економіки інформаційні технології стали одним із ключових факторів розвитку бізнесу, особливо в умовах глобалізації та цифрової трансформації. Вони не тільки відкривають нові можливості для підприємців, але й створюють значний потенціал для розвитку економіки в цілому. В Україні сфера ІТ має великий потенціал, проте стикається з численними викликами, які гальмують її розвиток. Однією з таких проблем є зниження активності підприємництва у сфері інформаційних технологій, що обмежує можливості зростання цього перспективного сектору.

Одним із показників, які доводять існування проблеми, є динаміка кількості ФОПів у сфері ІТ. Як можна побачити, їхня кількість почала скорочуватися у 2023 р., хоча до цього спостерігалось зростання протягом кількох років (рис. 3.12).

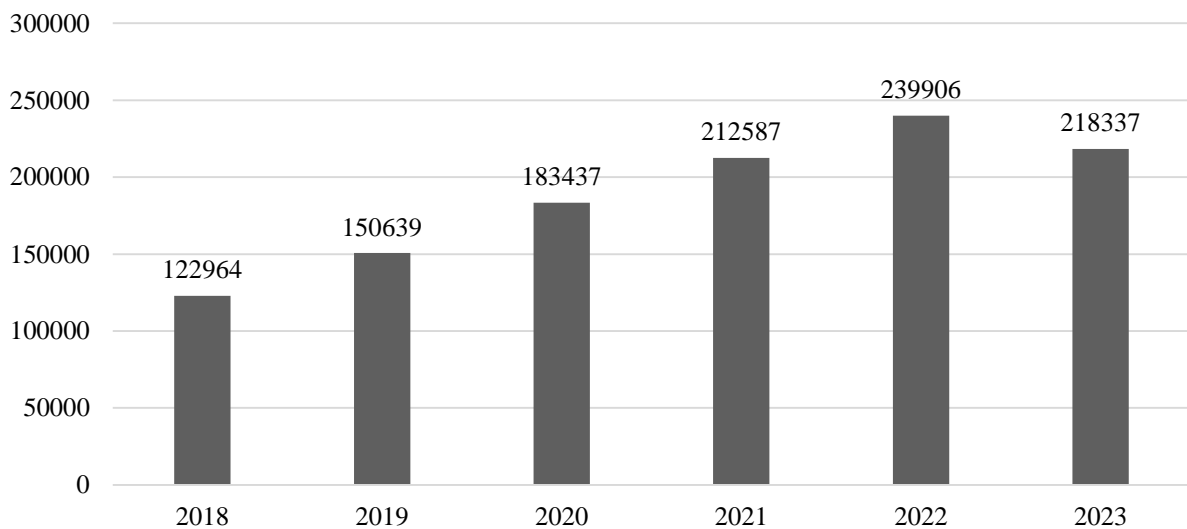

Рисунок 3.12 – Динаміка кількості ФОПів у галузі ІТ в Україні

Джерело: складено автором за даними [39]

Станом на кінець 2023 р. було зареєстровано більш ніж 218 тис. осіб в якості ФОПів, які працювали за кодами діяльності, пов'язаними з ІТ. Це менше на майже 10% порівняно з 2022 р. За минулий рік зареєструвалося вдвічі менше нових ІТ-ФОПів. Також айтівці закривали свої ФОПи у п'ять разів частіше [39].

ФОПи, які працюють в ІТ-сфері, становлять близько 14% всіх українських ФОПів, за даними Opendatabot. Найчастіше ІТ-ФОПи як основний вид діяльності обирають «Комп'ютерне програмування» – за ним зареєстровано майже 185 тисяч фахівців, або 67% активних ІТ-ФОПів. Кількість фахівців, які працюють за цим видом діяльності, за рік зменшилась на 1403 людини, або на 1% [39].

На другому місці залишається консультування з питань інформатизації – за цим КВЕДом зареєстровано 37 969 фахівців (14% всіх активних ІТ-ФОПів). За останній рік кількість айтівців, які працюють за цим напрямком, збільшилась на 1168 осіб, або на 3% [39]. Ще одним важливим показником, який свідчить про існування проблеми зниження активності підприємництва у сфері ІТ в Україні, є динаміка суми отриманої експортної виручки від надання ІТ-послуг (рис. 3.13). Проте, зважаючи на те, що сфера ІТ живе не лише за рахунок експорту, є ще внутрішній ринок, який об'єктивно переживає не найкращі часи внаслідок відтоку населення, закриття частини ФОПів.

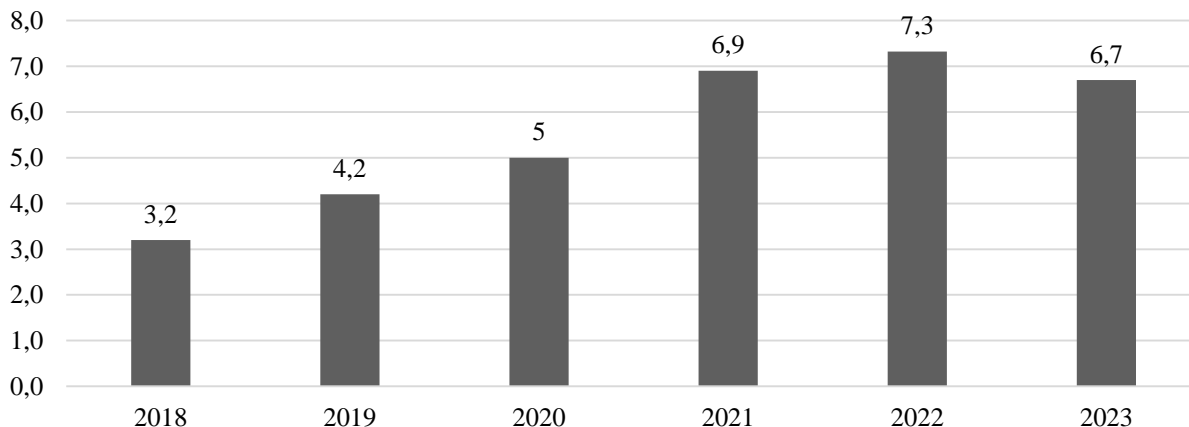

Рисунок 3.13 – Динаміка суми отриманої експортної виручки від надання ІТ-послуг в Україні, млрд дол США

Джерело: складено автором за даними [3]

Уперше за роки незалежності України ІТ-галузь не показала росту в порівнянні з минулим роком. За минулий 2023 рік експортна виручка ІТ-послуг зменшилася на 8,5%. «Українським компаніям вже другий рік поспіль довелося долати виклики не лише глобальної кризи та світової рецесії, а й повномасштабної війни. Попри це техгалузь продовжує забезпечувати значний обсяг валютних надходжень до України. Степан Веселовський, CEO Львівського ІТ Кластера, прогнозує, що 2025 рік не буде простішим. Індустрія, як ніколи, потребує зваженої політики від держави. Зокрема, впровадження зрозумілого механізму тимчасового виїзду у відрядження за кордон для ключових представників експортних індустрій. А також створення більш гнучкого механізму бронювання, який би краще враховував особливості української техгалузі [3]. Наслідками даної проблеми є такі:

- збільшення тіньової частки бізнесу;
- скорочення потенціалу мікропідприємництва в даній сфері в майбутньому;
- фінансування бізнесу лише за власні кошти.

Про зростання тіньової економіки в Україні свідчить динаміка частки тіньової економіки у ВВП України, що розраховується щорічно Міністерством економіки України (рис. 3.14).

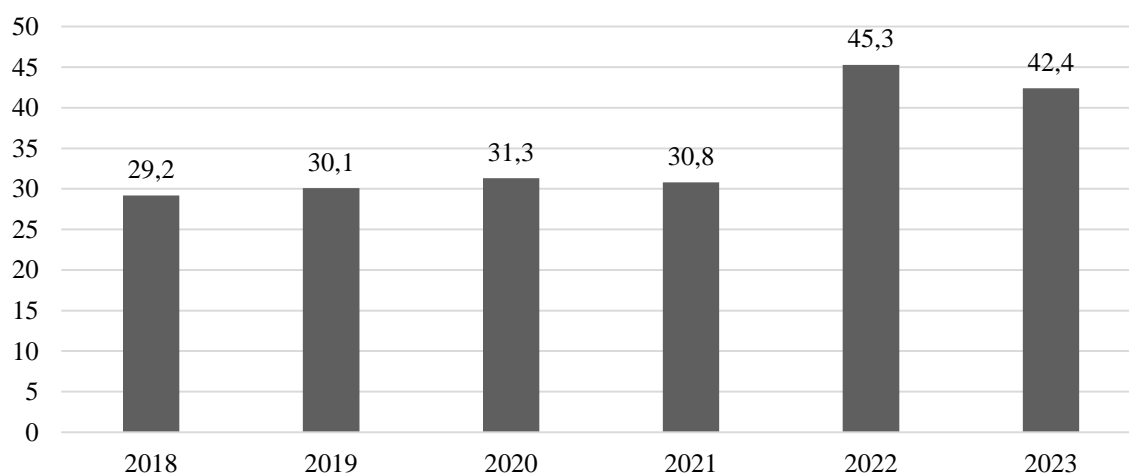

Рисунок 3.14 – Динаміка частки тіньової економіки у ВВП України, %

Джерело: складено автором за даними [37]

До початку повномасштабної війни частка тіньової економіки в Україні трималася на рівні близько 30%, проте з 2022 р. ця частка суттєво зросла. Незважаючи на початок відновлення економічного зростання України в 2023 р., частка тіньової економіки в Україні залишається набагато вищою, ніж в довоєнний період, що ускладнює ефективний збір податків з населення та бізнесу.

Свідченням того, що очікується скорочення потенціалу мікропідприємництва в даній сфері в майбутньому, є результати очікування підприємців у сфері ІТ щодо майбутньої бізнес-діяльності. З початку повномасштабної війни вітчизняна ІТ-індустрія демонструвала стійкість. Компанії не просто втримували стабільність, а й намагалися зростати, наймаючи спеціалістів та розширюючи географічне представництво. Зрештою, війна та уповільнення глобальної економіки підштовхнули їх до рішень, до яких інші бізнеси вдалися ще на початку 2022 р. [3].

За даними дослідження ІТ Research Ukraine, близько 35% ІТ-фахівців мають песимістичні очікування щодо перспектив індустрії в Україні. Така ж їх кількість налаштована оптимістично, ще 27% не визначилися. Проте найбільш показовим є те, що за 2023 рік кількість оптимістично налаштованих айтівців скоротилася вдвічі з 64%. «За два роки великої війни ІТ-спеціалісти починають розуміти, що щось не так. Комуś заморозили перегляд винагороди, хтось бачить, що компанія довго не може знайти проекти. Це впливає на їхню впевненість», – пояснює керівниця команди досліджень Львівського ІТ-кластера Ярина Возняк [27].

Однією з причин падіння впевненості є часті відправки працівників у резерв. Понад половину опитаних ІТ-компаній в Україні в той чи інший період мали співробітників, переведених на bench. Бізнесу складніше приводити в країну нових клієнтів, роботи для всіх не вистачає.

За останні два роки кожен бізнес з індустрії мав значні витрати, релокуючи співробітників чи готуючи офіси до блекаутів, а в затяжному конфлікті важко передбачити загрози, з якими може зіткнутися компанія [27].

Попри це деякі CEO переконують, що фактор війни наразі не є головною проблемою для України. На перше місце вони ставлять глобальну економіку. Водночас 36% керівників українських ІТ-бізнесів планують протягом найближчого року відкривати офіси за кордоном, найпопулярніший напрямок – Польща [27].

Варто відзначити, що скорочення потенціалу мікропідприємництва в даній сфері в майбутньому разом зі збільшенням тіньової частки бізнесу сприяють скороченню податкових надходжень від ІТ-підприємців в майбутньому. Це спостерігається за останні роки також, особливо в доларовому еквіваленті (рис. 3.15).

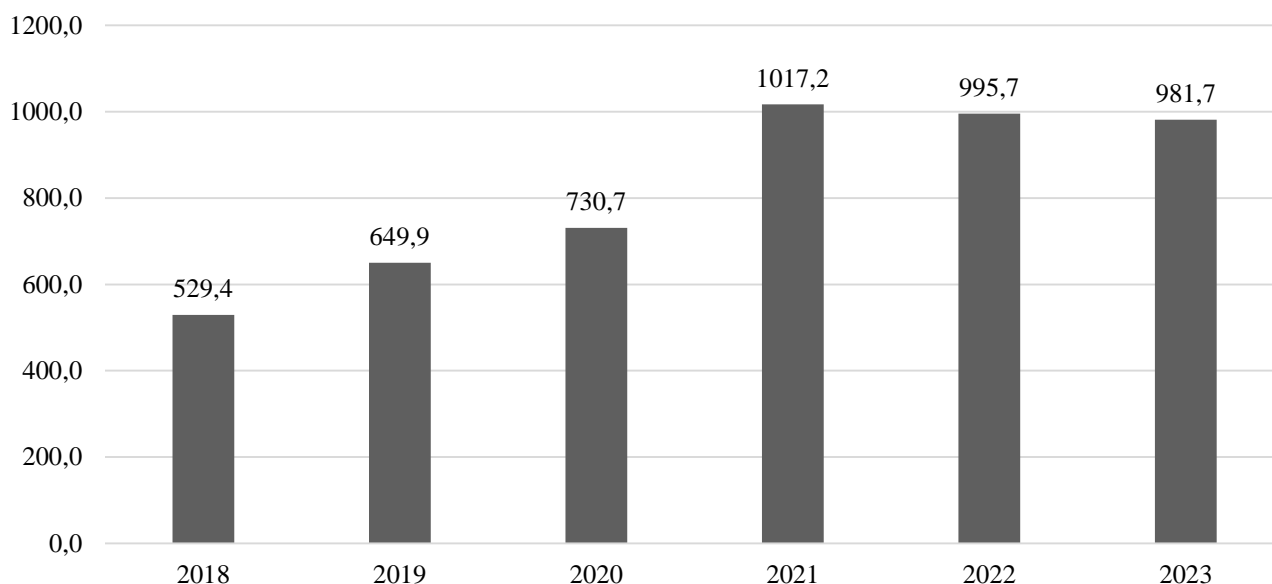

Рисунок 3.15 – Динаміка податкових надходжень до державного бюджету України від ІТ-галузі в еквіваленті млн дол США

Джерело: складено автором за даними [35]

Таким чином, незважаючи на зростання суми експорту ІТ-послуг в 2022 р., сума податків та зборів, які сплатили підприємства цієї галузі, скоротилася у доларовому еквіваленті, що пов'язано з девальвацією гривні. Проте, в 2023 р. скорочення податкових надходжень було пов'язано зі зниженням обсягу експорту

та загальним зниженням ділової активності підприємців у даній галузі в Україні. В подальшому, за результатами 2024 р., не прогнозується суттєвого поліпшення ділової активності в ІТ-галузі, а тому, ймовірно, обсяг податкових надходжень до державного бюджету від даної галузі не буде вищим [27].

Також важливим наслідком того, що відбувається зниження активності підприємництва у сфері ІТ, є фінансування бізнесу лише за власні кошти. Нами було проведено опитування 50 підприємців, які працюють у сфері ІТ, щодо того, чи отримували вони кредит на ведення власної ІТ-діяльності. Результати наведені на рис. 3.16.

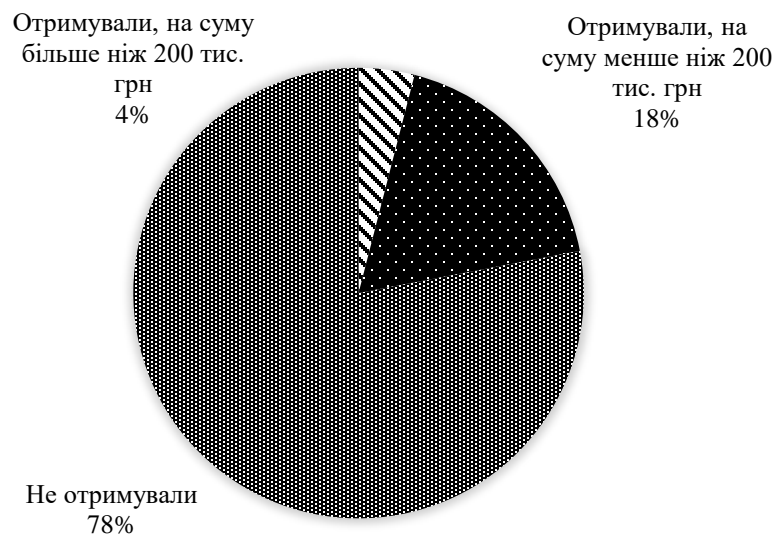

Рисунок 3.16 – Результати опитування ІТ-підприємців щодо отримання кредитів на розвиток бізнесу

Джерело: складено автором за даними власного опитування

Можна відзначити, що ведення власної справи у сфері ІТ в Україні частіше за все відбувається без залучення позикових коштів, лише 4% опитаних (двоє осіб) відзначили, що вони отримали кредит на суму більш ніж 200 тис. грн. Ще 18% (9 осіб) відзначили, що отримували кредит на суму менше ніж 200 тис. грн. І 78% підприємців ведуть власну діяльність без залучення кредитних коштів.

Така ситуація призводить до того, що відбувається втрата частки ринку підприємців у сфері ІТ порівняно з іноземними ІТ-підприємствами. Свідченням цього є експортна виручка від ІТ-послуг України порівняно з Польщею, Чехією, Румунією. Динаміка наведена в табл. 3.5.

Таблиця 3.5 – Динаміка експортної виручки від ІТ-послуг України, Польщі, Чехії та Румунії, млрд дол США

Країна	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення відносно у %, 2023 р. до:	
				2021 р.	2022 р.
Польща	11,6	13,5	16,4	41,4	21,5
Чехія	6,3	6,9	7,2	14,3	4,3
Румунія	8,3	9,8	11,1	33,7	13,3
Україна	6,9	7,3	6,7	-2,9	-8,5

Джерело: складено автором за даними [70]

Можна побачити, що з-поміж країн, що знаходяться поруч з Україною, всі демонструють зростання експорту ІТ-послуг. Найбільше зростання даної галузі демонструє Польща, також активно розвивається Румунія. Навіть Чехія, де населення в кілька разів менше, ніж в Україні, експортує в 2023 р. ІТ-послуг на більшу суму, ніж Україна.

Це демонструє тенденцію, за якою Україна втрачає потенційні міжнародні ринки збуту власних ІТ-послуг, і цим користуються країни ЄС. До того ж, багато молодих фахівців та підприємців переїжджають до Польщі, Чехії, щоб працювати там, оскільки в такому випадку буде простіше надавати послуги за кордон замовникам з країн ЄС.

Отже, нами було визначено, що зниження активності підприємництва у сфері ІТ в Україні призводить до скорочення потенціалу мікропідприємництва в даній

сфері в майбутньому, збільшення тіньової частки бізнесу, а ці причини, в свою чергу, призводять до скорочення податкових надходжень від ІТ-підприємців в майбутньому.

Також проблема зниження активності підприємництва у сфері ІТ призводить до того, що підприємці фінансують свій бізнес лише за власні кошти без залучення кредитних коштів, а це призводить до втрати частки ринку підприємців у сфері ІТ порівняно з іноземними ІТ-підприємствами (з Польщі, Чехії, Румунії зокрема).

3.3. Діагностика причин зниження активності мікропідприємництва

Нами було визначено, що основними причинами, внаслідок яких спостерігається зниження активності підприємництва у сфері інформаційних технологій, є:

- міграція населення за кордон, зокрема молодих фахівців, що виникає внаслідок несприятливої інфраструктури для даного бізнесу, яка склалася внаслідок війни;
- існування довгого часу валютного контролю за експортом послуг протягом 2,5 років, що спричиняється внаслідок збільшення доходів до бюджету за рахунок інших джерел;
- обмежене кредитування малих підприємців, що викликано необхідністю відповідності великій кількості умов для отримання пільгового кредиту.

Про високу міграцію населення свідчить невтішна динаміка сальдо міграції України протягом останніх 5 років, зокрема серед молоді (осіб 18-35 років) (рис. 3.17).

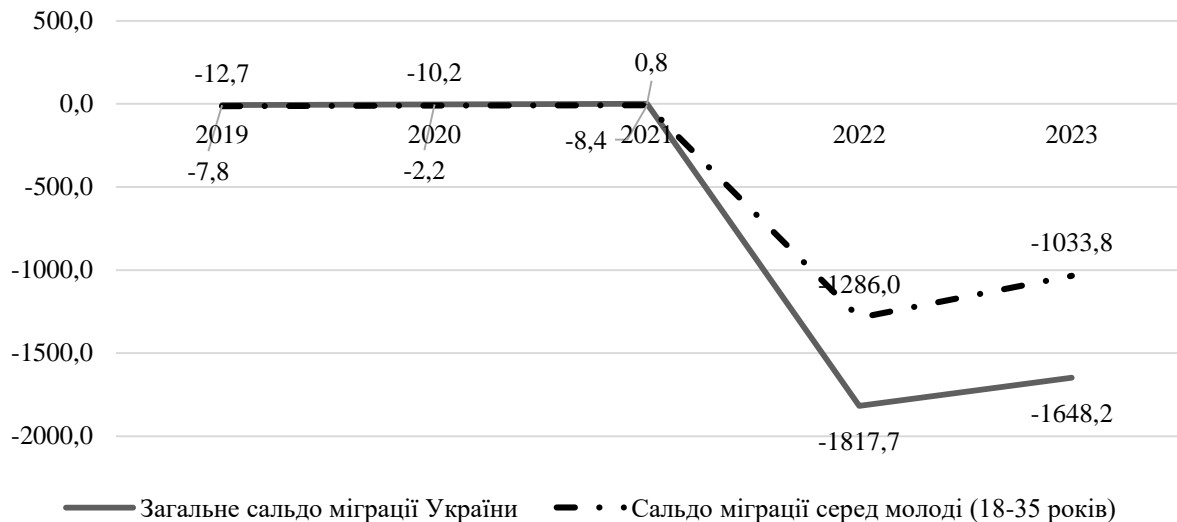

Рисунок 3.17 – Динаміка загального сальдо міграції України та сальдо міграції серед молоді протягом 2019-2023 рр., тис. осіб

Джерело: складено автором за даними [36]

Сальдо міграції – це різниця між кількістю осіб, які прибули до певної території (іммігранти), і кількістю осіб, які залишили цю територію (емігранти) за певний період. Цей показник використовується для оцінки впливу міграційних процесів на чисельність населення певного регіону або країни. У країнах з від’ємним сальдо міграції часто виникає потреба у стимулах для утримання населення, тоді як у країнах із високим позитивним сальдо міграції можуть бути доречними програми для інтеграції іммігрантів [36].

Як можна побачити, з початком повномасштабної війни підвищена міграція стала справжнім викликом для України, оскільки внаслідок цього скорочуються економічні можливості, особливо для молоді. Традиційно вже протягом тривалого періоду молодь значно частіше покидає Україну, аніж повертається з-за кордону. У 2022 р. перевищення тих осіб, які покинули Україну та не повернулися, складало більш ніж 1,8 млн осіб, а в 2023 р. – 1,65 млн осіб. При цьому серед молоді віком 18-35 років покинуло країну на 2,2 млн осіб більше, ніж повернулося, за 2022-2023 рр.

Причиною такого значного відтоку населення опосередковано може бути несприятлива інфраструктура для даного бізнесу, яка склалася внаслідок війни. Велика частина молоді зайнята у наукомістких галузях, і сфера ІТ є ваговою складовою таких галузей. Нами було проведене опитування двадцяти досвідчених підприємців у сфері ІТ (які працюють у цій сфері більше 10 років) щодо сприятливості умов для ведення бізнесу до початку війни та після її початку. Результати опитування наведені на рис. 3.18.

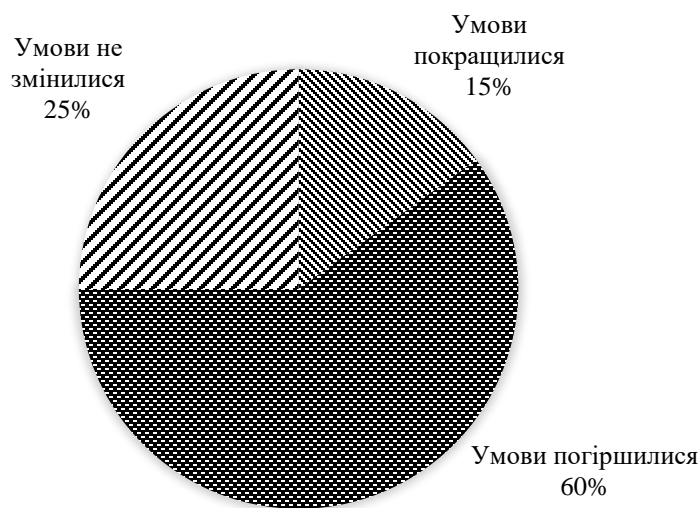

Рисунок 3.18 – Результати опитування підприємців у сфері ІТ щодо зміни умов для ведення бізнесу до початку війни та після початку

Джерело: складено автором за результатами опитування

Як зазначають респонденти, умови з початком війни стали складнішими (60% респондентів). Покращилися умови на думку 15% опитаних, і не змінилися – на думку 25% респондентів. Як зазначає більшість тих, для кого умови погіршилися, основними причинами стали часті перебої з електропостачанням, дефіцит кадрів, та разом з цим поновлення податкових перевірок.

В Україні довгий час протягом повномасштабної війни існував валютний контроль за експортом послуг, це тривало протягом 2,5 років. З 4 травня 2024 р.

набули чинності зміни щодо скасування та пом'якшення деяких валютних обмежень, встановлених відповідно до Постанови Правління Національного банку України «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» №18 від 24 лютого 2022 року. Такі зміни спрямовані на подальше послаблення обмежень валютного нагляду, зокрема: зняття валютних обмежень на експорт та імпорт робіт та послуг, дозвіл на репатріацію «нових» дивідендів, дозвіл на виплату процентів за «старими» зовнішніми кредитами (позиками), послаблення обмежень на виплату «нових» зовнішніх кредитів (позик), та дозвіл на переказ коштів за кордон за договорами лізингу/оренди [34].

Як зазначається порталом Liga Zakon, неабиякий вплив валютні обмеження, які були введені в 2022 р., був здійснений і на ІТ-сферу. Тоді в 2022 р. фактично відбувався відтік людського капіталу. Через неможливість українського бізнесу платити ринкову зарплату, працівники сфери інформаційних технологій від'їжджали за кордон, в результаті чого відбувалося скорочення податкових платежів до бюджету. Наслідки цього в результаті виявилися досить відчутними, оскільки частка ІТ-галузі в українській економіці становить 4% ВВП [63].

За словами керівника офісу генерального директора Групи Метінвест О. Водовоза, вперше з 2022 р. бізнесу дозволили виводити валюту за кордон для сплати позик та дивідендів. Хоча це рішення виявилось дуже обмеженим і не дає можливості бізнесу розвиватись, через запровадження лімітів на перекази. Проблемою для українського бізнесу є не тільки обмежений доступ до кредитних ресурсів, але й до фінансування, яке дозволяє покривати воєнні ризики» [7].

Таким чином, експерти сходяться на думці, що існування валютних обмежень, введених з початком повномасштабної війни, і які в суттєвій мірі продовжують існувати досі, є перешкодою до відновлення та розвитку українського бізнесу, який орієнтується на експорт. Проте їхній вплив на діяльність мікропідприємництва, зокрема експортноорієнтованого, варто розглядати з урахуванням специфіки цієї категорії бізнесу. На відміну від великих підприємств,

мікропідприємництво зазвичай оперує невеликими сумами валютних переказів, які рідше стикаються із проблемами через такі обмеження. Проте у сфері ІТ малі підприємці часто працюють за умовами аутсорсингу з більшими компаніями, які реалізують кінцеві замовлення за валюту за кордон, а тому сфера ІТ зазнала впливу внаслідок валютних обмежень [7].

Причиною цього є намагання уряду неринковими методами збільшити доходи державного бюджету України за рахунок інших джерел, що часто виявляється у неринкових методах, таких як різноманітні обмеження та додаткові стягнення. На рис. 3.19 наведена динаміка частки податкових надходжень та інших надходжень до державного бюджету України за останні 5 років.

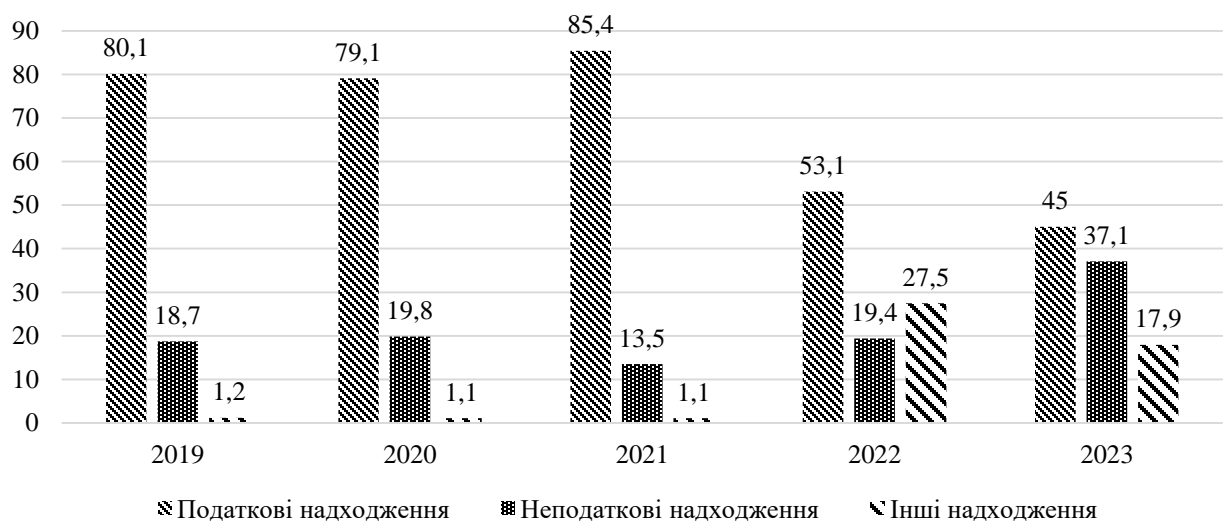

Рисунок 3.19 – Динаміка частки податкових, неподаткових та інших надходжень у структурі державного бюджету України, % до підсумку

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України

Можна побачити, що з початком повномасштабної війни частка податкових надходжень суттєво скоротилася, що викликано низкою причин, такими як зниження ділової активності, скорочення загального попиту населення та скорочення його кількості. Частка інших надходжень у 2022 р. склала 27,5%, а в

2023 р. хоч і знизилась, проте суттєво перевищувала довоєнні показники (1,1% в 2021 р.). Зокрема, до інших надходжень входять також кошти, надані Україні міжнародними партнерами. Натомість, уряд намагається компенсувати ці втрати за рахунок обмежень на валютні операції та виведення капіталу, що негативно впливає на ділову активність серед підприємств, особливо які орієнтуються на експорт послуг.

Ще однією вагомою причиною проблеми є обмежене кредитування малих підприємців з боку банків. Свідченням цього є спадна динаміка сум наданих кредитів мікропідприємцям (загалом та підприємцям у сфері ІТ).

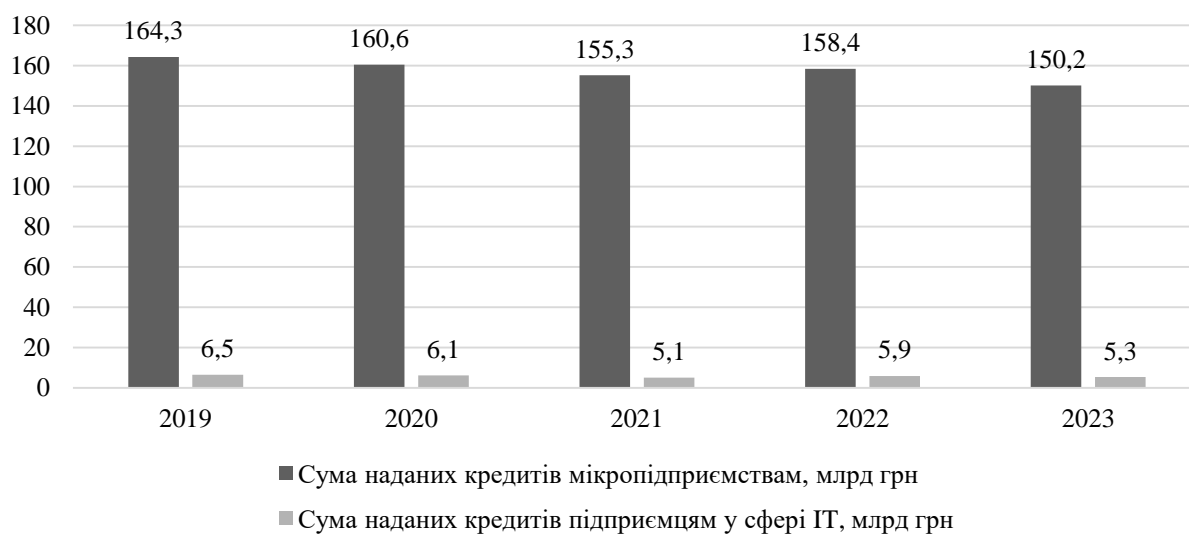

Рисунок 3.20 – Динаміка сум наданих кредитів мікропідприємствам та підприємцям у сфері ІТ, млрд грн

Джерело: складено автором за даними НБУ

Як можна побачити, підприємці у сфері ІТ отримували все менше кредитів за останні роки. Разом з тим, фактор інфляції негативно вплинув на реальний розмір кредитів, що був отриманий підприємцями не тільки у сфері ІТ, але й у цілому всіма мікропідприємствами. Сфера ІТ дає економіці України суттєвий внесок у ВВП, хоча кредитів мікропідприємцям у цій галузі надається дуже невелика сума.

Існує низка причин, через які мікропідприємці уникають кредитування. По-перше, значна кількість підприємців була змушена виїхати за кордон або до інших регіонів України. Ті, хто перемістився, часто стикаються з невизначеністю щодо подальшого розвитку бізнесу, через що не ризикують брати кредити у таких складних умовах. По-друге, багато підприємців адаптували свою діяльність до нових реалій, зосередившись на бізнес-моделях, які потребують менших стартових витрат і не потребують значного зовнішнього фінансування.

Однією з вагомих причин такої ситуації є необхідність відповідності великій кількості умов для отримання пільгового кредиту. Свідченням цього є динаміка кількості важливих умов, яким має відповідати позичальник, для отримання пільгового кредиту, протягом останніх років. Нами була проаналізована кількість суттєвих та обов'язкових умов, які встановлені на певний рік регуляторними органами, без дотримання яких підприємець або підприємство не отримає пільговий кредит. Інформація була взята з сайту НБУ та найбільших державних банків України. Динаміка наведена на рис. 3.21.

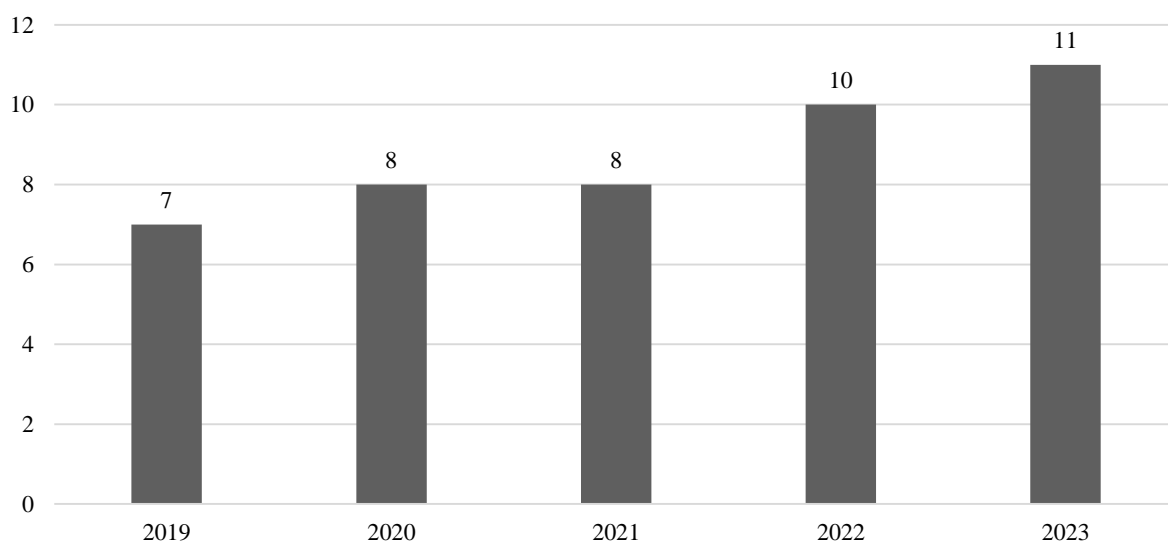

Рисунок 3.21 – Динаміка кількості суттєвих умов, яким має відповідати позичальник, для отримання пільгового кредиту

Джерело: складено автором за даними [38]

До кількості таких умов було включено ті суттєві умови, які реально впливають на кінцеве рішення підприємця про те, чи брати кредит. Серед таких умов: мінімальна сума забезпечення за кредитом, наявність мінімального доходу ФОП за останній рік, моніторинг діяльності ФОП та його доходів протягом періоду кредитування щодо виявлення порушень, внаслідок яких ставка не буде пільговою.

Можна побачити, що за період повномасштабної війни банки та держава почали більш ретельно відбирати позичальників, яким надаватиметься пільговий кредит. Це стосується також і підприємців, оскільки все менша їх кількість може отримати пільговий кредит. Відповідно, це все впливає на кількість отриманих кредитів та їхню суму, оскільки більша кількість умов для отримання кредиту ускладнює кредитні відносини для бізнесу та зменшує бажання отримувати пільговий кредит за нижчою відсотковою ставкою (наприклад пільгові кредити «Доступні кредити 5-7-9%»).

Таким чином, в ході дослідження було визначено низку ключових причин, які обумовлюють зниження активності підприємництва у сфері інформаційних технологій в Україні. Це міграція населення за кордон, особливо молодих фахівців, що зумовлено несприятливими умовами для ведення бізнесу, які виникли внаслідок війни; валютний контроль за експортом послуг, унаслідок яких спостерігався відтік людського капіталу, а також зниження конкурентоспроможності українського бізнесу; обмежене кредитування малих підприємців, оскільки відбулося посилення вимог для отримання пільгових кредитів та невизначеність щодо майбутнього бізнесу через воєнні ризики. Вирішення цих проблем вимагає системного підходу, спрямованого на покращення умов для розвитку підприємництва, зокрема в галузі ІТ, яка є стратегічно важливою для української економіки.

4. ІНСТРУМЕНТИ ПІДВИЩЕННЯ АКТИВНОСТІ МІКРОПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

4.1. Шляхи розвитку мікропідприємництва в Україні

В умовах воєнного стану Україна стикається з численними економічними та соціальними викликами, серед яких однією з найбільш важливих є стабільність і розвиток підприємницької діяльності. Мікропідприємництво, яке є основою для багатьох невеликих підприємств, відіграє ключову роль у забезпеченні економічної стійкості та відновленні національної економіки. У цих складних умовах необхідно знайти нові підходи та стратегії для підтримки та розвитку мікропідприємництва, яке здатне стати рушійною силою для відновлення зайнятості, подолання безробіття.

Нами були визначені основні напрямки збільшення активності підприємництва в Україні, які наведені на рис. 4.1.

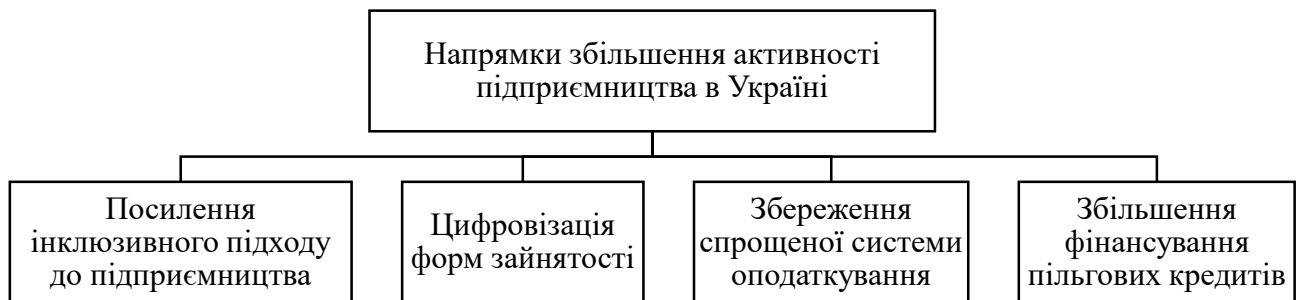

Рисунок 4.1 – Основні напрямки збільшення активності підприємництва в Україні

Джерело: розроблено автором

Однією з пропозицій щодо розвитку мікропідприємництва є посилення інклюзивного підходу до підприємництва. Такий підхід передбачає залучення до економічної активності різних соціально-вікових груп населення. Це сприяє не

лише зниженню рівня безробіття, але й підвищенню економічної активності суспільства через стимулювання самозайнятості та створення власних бізнесів. У США рівень економічної активності населення, що відображає співвідношення кількості підприємців до загального населення, перевищує 10%, тоді як в Україні цей показник становить менше 5% [64].

Особливу увагу потрібно приділити розвитку таких напрямів, як шкільне, молодіжне, жіноче, ветеранське підприємництво, а також підприємництво для людей похилого віку (60–75 років) і людей з обмеженими можливостями. Ці сегменти здатні стати ключовими драйверами розкриття підприємницького потенціалу в суспільстві. Саме на них слід зробити акцент у стратегії розвитку [64].

Наступною пропозицією є подальша цифровізація форм зайнятості. Цифрова економіка відкриває значні можливості для підприємців, пропонуючи не лише новаторські підходи до створення продуктів і ринків, але й сприяючи пошуку альтернативних технологічних рішень для існуючих викликів. Одна з основних проблем в Україні – це зайнятість і самозайнятість населення. Цифрові платформи зайнятості можуть мінімізувати негативні наслідки демографічних змін, таких як депопуляція, тіньова зайнятість і старіння населення. Завдяки співпраці з цифровими платформами самозайняті особи створюють унікальне середовище, яке надає малому бізнесу додаткові можливості для зростання [64].

У 2024 р. країни ЄС ухвалили директиву, що регламентує співпрацю з цифровими платформами, зробивши перший крок до упорядкування цього сектору. Водночас в Україні поки що немає законодавчих норм, які б регулювали співпрацю з цифровими платформами або стимулювали розвиток самозайнятості як початкового етапу в підприємницькій діяльності.

Для збереження можливостей розвитку мікропідприємництва, яке функціонує не в тіньовій сфері, на нашу думку, слід зберегти спрощену систему оподаткування та не реформувати її в більш обтяжливу форму для підприємців. Останнім часом в ЗМІ активно обговорюється реформа спрощеної системи

оподаткування, яка стала предметом уваги після презентації Мінфіном Національної стратегії доходів до 2030 р. Це вже не перший випадок, коли у контексті податкової реформи її критики пропонують почати саме з цієї системи, вважаючи її своєрідним внутрішнім офшором і головним джерелом податкових зловживань. Проте, за даними Держстату, платники єдиного податку 1-3 груп становили лише трохи більше ніж 8% від загального числа підприємств до початку повномасштабного вторгнення, і з урахуванням прихованих доходів цей показник досягає близько 9%. Тому не можна стверджувати, що вони є основним джерелом податкових зловживань [36].

Спрощена система оподаткування була впроваджена не як пільговий механізм, а як інструмент для формування справжнього середнього класу, що успішно виконала своє завдання. Вона сприяла розвитку мікропідприємництва, яке є основою формування підприємницької культури. Відносно сприятливі умови цієї системи в умовах високої конкуренції створюють можливості для громадян спробувати себе в підприємницькій діяльності та, за умови успіху, досягти вищих рівнів економічної активності [53].

Втім, після досягнення законодавчо встановленого ліміту обороту малі підприємства змушені переходити на загальну систему оподаткування, яка є значно складнішою та обтяжливою. Це нерідко викликає побоювання у підприємців, спонукаючи їх уникати подальшого зростання, розподіляти бізнес на менші одиниці або приховувати частину доходів. Така ситуація свідчить про недоліки загальної системи, а не про недоліки спрощеної [53].

Старший економіст CASE Україна Володимир Дубровський вважає, що альтернативним вирішенням цієї проблеми могло б стати впровадження перехідної напівспрощеної системи, аналогічної польській моделі. Вона могла б стати доступною для підприємств, що перевищують встановлені ліміти, забезпечуючи плавний перехід до загальної системи. Цей підхід дозволив би зберегти спрощену систему для малого бізнесу, водночас пропонуючи більш обтяжливий, але менш

радикальний режим для підприємств, що досягли меж спрощеної системи. У контексті Національної стратегії доходів така модель могла б сприяти гармонізації системи оподаткування, зберігаючи стимули для підприємницької діяльності та мінімізуючи ризики ухилення від податків [53].

Інвестиційний банкір Сергій Фурса зазначив, що підвищення податків було неминучим через значний дефіцит бюджету. Проте, на його думку, держава обрала не найоптимальніший підхід. Більш доцільним було б підвищення ПДВ, що дозволило б справедливіше розподілити податкове навантаження серед суспільства. Адже податки, які вирішили збільшити, в основному сплачують легальні бізнеси, що посилює тиск на них. Натомість підвищення ПДВ є більш справедливим рішенням. По-перше, чим більше людина споживає, тим більше вона платить. По-друге, цей податок стосується всіх – і тих, хто працює нелегально, і тих, хто займається корупційною діяльністю. Однак, через побоювання щодо зростання цін, такий крок вважали непопулярним, тому вирішили підвищити військовий збір [57].

Підприємець Сергій Лазар підтримав цю позицію, наголосивши на тому, що підвищення ПДВ було б більш справедливим. «Цей податок спрямований на додану вартість, що дозволяє розділити бізнеси за їхнім внеском у економіку. Існують підприємства, які створюють значну додану вартість, а є ті, що працюють на межі виживання. Підвищення ПДВ, хоч і складне, було б раціональнішим кроком», – пояснив С. Лазар [57].

Крім того, очевидним заходом, який би пришвидшив розвиток мікропідприємництва, є збільшення бюджету на пільгові кредити для бізнесу, зокрема на програму «Доступні кредити 5-7-9%». Держава досі не погасила заборгованість перед банками за компенсацію пільгових відсоткових ставок у рамках цієї державної програми. Зважаючи на нинішню динаміку використання бюджетних коштів, повне погашення цієї заборгованості може бути ускладненим.

Про це заявила директорка департаменту фінансової стабільності НБУ П. Дадашова [13].

Станом на 1 березня 2024 р. Кабінет Міністрів перерахував банкам, що беруть участь у державній програмі компенсації відсоткових ставок за кредитами «5-7-9%», 2,3 млрд грн із загальної заборгованості у 7 млрд грн, що існувала на початок року. Планувалося, що залишок боргу в розмірі 4,7 млрд грн буде погашено протягом березня-травня. Однак, за даними звіту НБУ про фінансову стабільність, станом на початок червня заборгованість перед банками становила 5,8 млрд грн [13].

Збільшивши фінансування даної програми вдвічі та послабивши вимоги для підприємців, щоб вони могли простіше отримати кредит, та зі змінною ставкою (наприклад, для тих, хто створив більше робочих місць – можна надати кредит за нижчою ставкою), можна досягти ефекту збільшення кількості новостворених ФОПів, які бажають створити власну справу та найняти працівників на роботу. Планується, що до кінця 2024 р. буде надано пільгових кредитів на суму приблизно 100 млрд грн, а держава в середньому компенсує банкам розмір відсоткової ставки, яка приблизно вдвічі перевищує пільгову. Середня ставка за пільговими кредитами в 2024 р. складає 7,6%, а приблизно за такою ставкою компенсуються відсотки банкам державою. Ця сума складає:

$$\text{Сума компенсованих \% державою} = 100 \text{ млрд грн} * 0,076 = 7,6 \text{ млрд грн (4.1)}$$

Отже, приблизна сума, яка має бути фактично виплачена державою в якості компенсації банкам за видачу кредитів за пільговою програмою «Доступні кредити 5-7-9%» в 2024 р., складає 7,6 млрд грн. Виділивши вдвічі більшу суму в 2025 р. (приблизно 15,2 млрд грн), можна досягти суттєвого збільшення попиту на такі фінансові послуги серед підприємців, та спростити їм організацію власної справи, почати вести бізнес не тільки за власні кошти, а також оптимізувати власні витрати.

Сума, еквівалентна 15,2 млрд грн, є приблизно вдвічі меншою, ніж сума, яка буде виділена на програму «Зимова єПідтримка». А тому, додаткові кошти, що отримає державний бюджет від підвищення податків наприкінці 2024 р., можна спрямувати на збільшення бюджету програми «Доступні кредити 5-7-9%».

Таким чином, підтримка мікропідприємництва є важливим елементом стратегії економічного відновлення України. Аналіз показав, що для забезпечення активного розвитку мікробізнесу необхідно впроваджувати інклюзивні підходи, посилювати цифровізацію та вдосконалювати податкову систему. Комплексний підхід, який включає інституційну підтримку, вдосконалення регуляторного середовища та фінансове стимулювання, є ключовим для сталого розвитку мікропідприємництва в Україні. Це сприятиме не лише відновленню економіки, але й зміцненню її довгострокової стійкості.

4.2. Заходи з підвищення активності мікропідприємництва у сфері ІТ

Сучасний ІТ-сектор України є одним із найдинамічніших сегментів економіки, що активно сприяє інноваційному розвитку країни. Умови глобальної конкуренції та необхідність інтеграції в світову цифрову економіку вимагають впровадження дієвих механізмів підтримки підприємництва, особливо малого та середнього бізнесу у сфері інформаційних технологій.

Одним із ключових інструментів стимулювання розвитку ІТ-підприємництва є фінансові заходи, зокрема безвідсоткові кредити та пільгові ставки для підприємців, які сприяють створенню нових робочих місць, модернізації бізнес-процесів і залученню інвестицій. Це дозволяє не лише посилити економічний потенціал ІТ-галузі, але й забезпечити позитивний вплив на економіку України загалом, зменшуючи рівень безробіття та підвищуючи конкурентоспроможність країни на міжнародній арені [17].

Підвищення активності підприємництва у сфері ІТ в Україні можна досягти, проводячи активне кредитування малих підприємств. Цього можна досягти, реалізуючи такі заходи:

- надавати безвідсоткові кредити мікропідприємцям сфери ІТ, які створили більше 10 робочих місць;
- встановити пільгові ставки для малих підприємств у сфері ІТ.

Ефективний розвиток підприємництва у сфері інформаційних технологій є важливим фактором економічного зростання України. В умовах глобальної конкуренції, залучення інвестицій та створення інноваційного середовища можливе за допомогою фінансових стимулів, які підтримують малі та середні підприємства. Одними з таких заходів є надання безвідсоткових кредитів для мікропідприємств та встановлення пільгових ставок за кредитами.

Мікропідприємства є ключовим рушієм інноваційної активності у сфері ІТ. Забезпечення доступу до безвідсоткових кредитів для компаній, які створили більше 10 робочих місць, сприятиме:

- збільшенню зайнятості у сфері ІТ. Стимулювання підприємств до створення нових робочих місць допоможе зменшити рівень безробіття серед кваліфікованих спеціалістів;
- розширенню масштабів діяльності підприємств. Доступ до дешевих фінансових ресурсів дозволить інвестувати в модернізацію обладнання, розробку інноваційних продуктів та вихід на міжнародні ринки;
- залученню талантів. Забезпечення стабільної роботи ІТ-компаній підвищить їх привабливість як роботодавців, що сприятиме зменшенню «відтоку мізків».

Крім того, цей захід забезпечить довгостроковий мультиплікаційний ефект через збільшення податкових надходжень завдяки зростанню кількості офіційно працевлаштованих працівників у галузі.

Кредитні стимули є одним із найдієвіших механізмів підтримки підприємництва. Запровадження пільгових ставок для малих ІТ-компаній дозволить:

- зменшити фінансове навантаження. Скорочення витрат на сплату відсотків за кредитами сприятиме підвищенню рентабельності підприємств;
- інвестувати у розвиток. Вивільнені кошти можуть бути спрямовані на дослідження та розробки, маркетинг, навчання працівників тощо;
- підвищити конкурентоспроможність. Малі компанії отримають можливість ефективніше конкурувати з більшими гравцями на ринку.

Крім цього, пільгові ставки стимулюватимуть створення нових підприємств у сфері ІТ, що сприятиме розширенню екосистеми галузі та залученню іноземних інвесторів.

Реалізація зазначених заходів матиме позитивний вплив як на розвиток підприємництва у сфері ІТ, так і на загальну економіку країни:

- збільшення кількості малих і середніх підприємств у галузі;
- створення нових висококваліфікованих робочих місць;
- підвищення частки ІТ-сектору у ВВП України;
- закріплення України як регіонального лідера у сфері ІТ.

Таким чином, запропоновані фінансові стимули сприятимуть формуванню сприятливого середовища для розвитку підприємництва у сфері ІТ, підвищенню інноваційного потенціалу галузі та зміцненню позицій України на міжнародній арені.

Передбачається, що запропоновані заходи дадуть змогу збільшити кількість ФОПів у сфері ІТ в Україні на 20%. При чому, більша кількість ФОПів буде вести бізнес не тільки за власні кошти, але й за рахунок кредитних фінансових ресурсів, що дасть більше можливостей роботи з обіговим капіталом. Розрахуємо кількість ФОПів у сфері ІТ, яка буде функціонувати після реалізації запропонованих заходів у плановому році:

$$\text{Кількість ФОПів після впровадження заходів} = 218337 \times 1,2 = 262004 \text{ осіб.} \quad (4.2)$$

Таким чином, кількість ФОПів після впровадження запропонованих заходів у плановому році може скласти 262004 осіб, що більше на 43,6 тис. осіб, ніж у 2023 р. Також реалізація запропонованих заходів дозволить збільшити суму наданих кредитів мікропідприємцям у сфері ІТ. Якщо припустити, що на кожного ФОПа у сфері ІТ, який створив більше ніж 10 робочих місць (таких 10% всієї кількості ФОПів), буде видано пільговий кредит у сумі 200 тис. грн, то отримаємо такий приріст пільгових кредитів за рік:

$$\text{Сума приросту кредитів} = 200 \times 0,1 \times 262004 = 5,24 \text{ млрд грн} \quad (4.3)$$

Таким чином, сума приросту обсягів кредитування мікропідприємців у сфері ІТ може зрости майже вдвічі – на 5,24 млрд грн в разі збільшення обсягів пільгового кредитування підприємців, які створили більше ніж 10 робочих місць.

Також можемо розрахувати економічну ефективність запропонованих заходів, що буде виражено у сумі сплачених податків до бюджету, якщо взяти середній розмір доходу за рік таких підприємців у розмірі 10 млн грн (табл. 4.1).

Таблиця 4.1 – Економічна ефективність запропонованих заходів з надання пільгових безвідсоткових кредитів підприємцям у сфері ІТ

Показник	Фактично у 2023 р.	Плановий рік	Відхилення абсолютне (+,-)	Відхилення відносне, %
Кількість ФОП у сфері ІТ	218337	262004	+43667,0	+20,0
Сума наданих кредитів, млрд грн	5,3	10,54	+5,2	+98,9
Кількість ФОП, які створили більше 10 робочих місць	21834	26200	+4366,7	+20,0
Сума єдиного податку, млн грн	10916,9	13100,2	+2183,4	+20,0

Джерело: розраховано автором

На рис. 4.2 порівняння наведене в більш наочному вигляді.

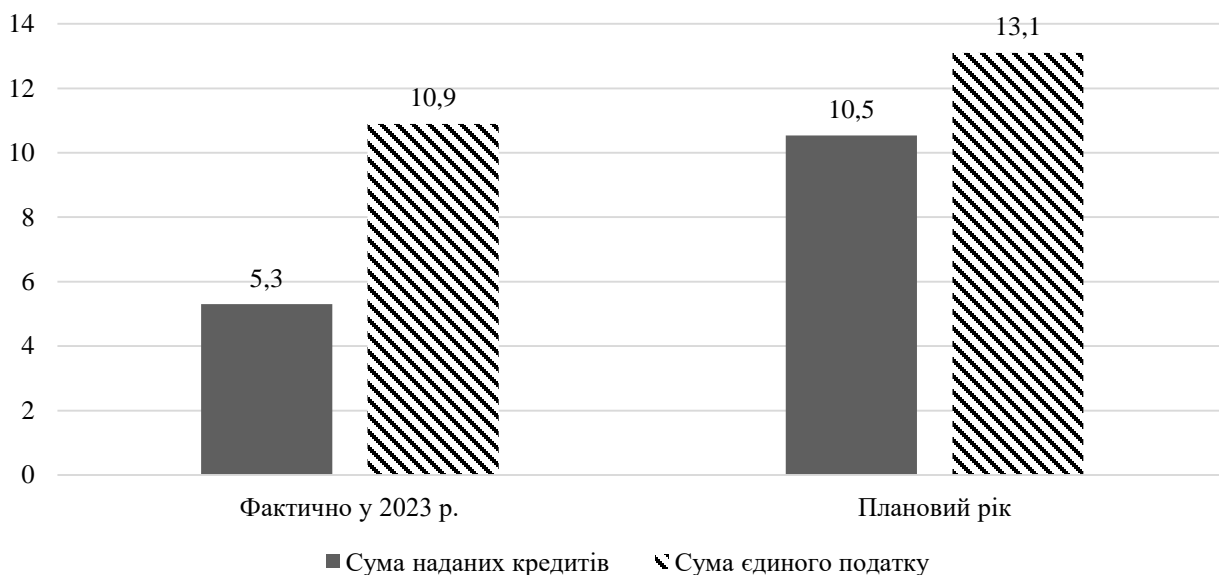

Рисунок 4.2 – Порівняння суми наданих кредитів ІТ-підприємцям та суми єдиного податку, сплаченого підприємцями до впровадження заходів з надання пільгових безвідсоткових кредитів підприємцям у сфері ІТ та після, млрд грн

Джерело: розраховано автором

Таким чином, надання безвідсоткових кредитів підприємцям у сфері ІТ, які створили більше ніж 10 робочих місць, дасть змогу пропорційно збільшити кількість таких підприємців, з 21834 осіб до 26200 осіб. При цьому сума єдиного податку (5% від суми середнього доходу підприємців, який було взято в розмірі 10 млн грн за рік) має зрости на майже 2,2 млрд грн, що є суттєвим економічним ефектом від даного заходу для місцевих бюджетів, до яких надходить єдиний податок. Отже, з огляду на отримані результати, запропонований захід буде доречним та збільшить активність мікропідприємців у сфері ІТ, а також дозволить підвищити суму зібраного єдиного податку.

Варто зазначити, що з 1 січня 2023 р. технологічний сектор повернувся до сплати податку на додану вартість, від якої його звільнили на десять років. Це суттєво погіршує умови ведення діяльності ІТ-підприємцям. Цю пільгу в рамках

експерименту запровадили на початку 2013 р. За цей час ІТ-бізнес пережив справжній бум. В Україні з'явилося чимало власних програмних продуктів, які широко використовуються в країні та за її межами. Хоча і достеменно невідомо, як на це вплинули податкові послаблення для сектору [48].

ПДВ є податком на споживання, який фактично сплачує кінцевий споживач, тоді як виробники та продавці лише перераховують його до бюджету. Податок стягується на кожному етапі виробництва та дистрибуції. Підприємства, які не є кінцевими споживачами, можуть зменшити свої податкові зобов'язання на суму ПДВ, вже сплаченого виробником. Цю суму називають податковим кредитом. Для компаній реального сектору, що займаються виробництвом чи продажем товарів, така схема дозволяє знизити реальний розмір сплаченого податку до бюджету, який становить менше 20% від вартості проданої продукції [48].

Однак для ІТ-компаній цей механізм майже не працює. Розробка програмного забезпечення не потребує регулярного придбання «сировини», наприклад, ноутбуків чи жорстких дисків, тому в таких компаній рідко виникає податковий кредит, який можна використати для зменшення податкових зобов'язань. Внаслідок цього, з 2023 р. ІТ-бізнес має збільшене податкове навантаження, зокрема, деякі мікропідприємці, які перебували на 3-й групі спрощеної системи оподаткування, і яким доводиться сплачувати ПДВ з 2023 р. [48].

Представники спільноти ІТ-підприємців вважають, що повернення даної пільги дасть змогу більшій кількості підприємців втриматися на плаву та не переносити частину діяльності в тіньовий сектор, а тому вважаємо, що для продовження більш активного розвитку малого ІТ-бізнесу слід поновити дану пільгу [48].

Також підвищення активності підприємництва у сфері ІТ в Україні можна досягти, встановивши помірний валютний контроль за експортом послуг, який все ще залишається в Україні суттєвим.

Помірний валютний контроль дозволить великим ІТ-компаніям, які часто наймають малих підприємців у сфері ІТ на основі аутсорсингу, швидше отримувати валютну виручку та використовувати її для оперативних витрат, таких як зарплата працівників, інвестиції у проекти та інновації. Це сприятиме зменшенню залежності від довгих процедур валютного обміну.

Лібералізація валютного контролю зменшить затримки з надходженням коштів, що дасть змогу підприємствам швидше реалізовувати свої бізнес-стратегії. У результаті компанії матимуть більше можливостей для масштабування та залучення нових клієнтів. Крім того, це може збільшити кількість ІТ-підприємців, які будуть обслуговувати великі ІТ-компанії, що пожвавить ділову активність в цій галузі.

Передбачається, що такий захід, як скасування обмежень та комісій на отримання корпоративних платежів з-за кордону за послуги, дасть змогу підвищити суму отриманої експортної виручки від надання ІТ-послуг на 20%. В плановому році після реалізації запропонованого заходу ця сума складе:

$$\text{Планова експортна виручка} = 6,7 \times 1,2 = 8,04 \text{ млрд дол США} \quad (4.4)$$

Зростання експортної виручки від надання ІТ-послуг на 20%, що свідчитиме про підвищення активності підприємництва у сфері ІТ в Україні, також дасть змогу скоротити тіньову частку бізнесу в Україні. Можна припустити, що в такому випадку податкові надходження до державного бюджету України від ІТ-галузі також зростуть пропорційно, оскільки вища сума виручки дасть змогу підвищити надходження до бюджету. В табл. 4.2 наведений розрахунок економічної ефективності запропонованого заходу зі встановлення помірною валютного контролю за експортом послуг.

Таблиця 4.2 – Економічна ефективність запропонованого заходу зі встановлення помірного валютного контролю за експортом послуг

Показник	Фактично у 2023 р.	Плановий рік	Відхилення абсолютне (+,-)	Відхилення відносне, %
Експортна виручка від надання ІТ-послуг, млрд дол США	6,7	8,04	+1,34	+20
Податкові надходження до бюджету від ІТ-галузі, млн дол США	981,7	1178,04	+196,34	+20
Податкові надходження в гривневому еквіваленті (курс долара 41,5 грн/дол), млрд грн	40,7	48,9	+8,1	+20

Джерело: розраховано автором

Для більш наочного відображення наведемо порівняння показників економічної ефективності до впровадження заходу та після на рис. 4.3.

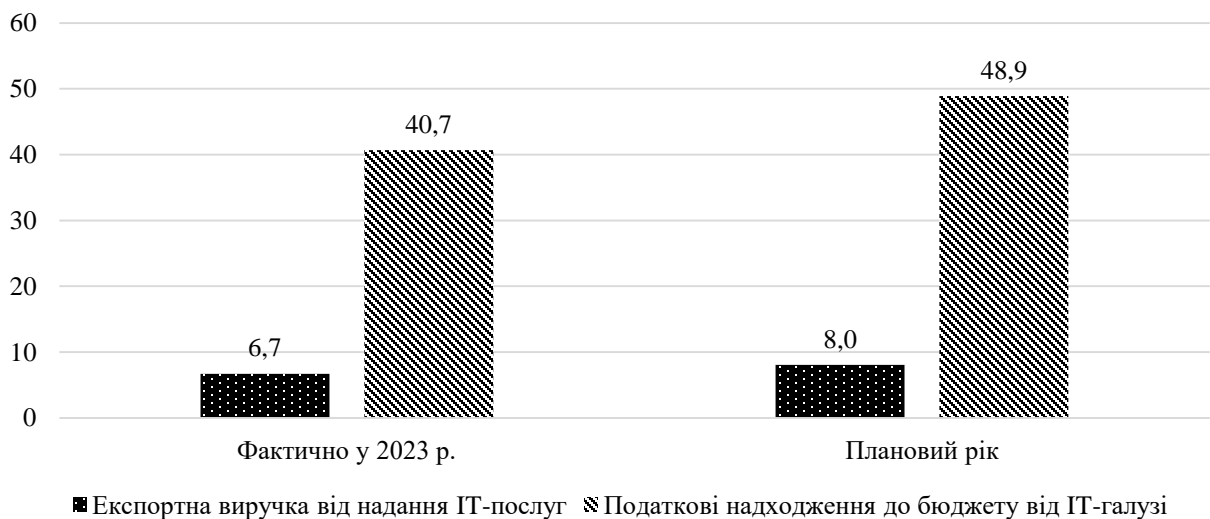

Рисунок 4.3 – Порівняння суми експортної виручки від ІТ-послуг та надходжень до бюджету від ІТ-галузі до впровадження заходу зі встановлення помірного валютного контролю за експортом послуг та після, млрд грн

Джерело: розраховано автором

Таким чином, впровадження запропонованого заходу зі встановлення помірною валютного контролю за експортом послуг дасть змогу збільшити експортну виручку приблизно на 20% (на 1,34 млрд дол США), при цьому збільшивши податкові надходження до бюджету з 40,7 млрд грн до 48,9 млрд грн. Це дасть змогу вивести частину бізнесу у сфері ІТ з тіні, і тим самим збільшити податкові надходження до бюджету на 8,1 млрд грн, що є економічним ефектом запропонованого заходу.

Відобразимо на рис 4.4 вплив обох запропонованих заходів на суму податкових надходжень, додавши до суми податкових надходжень до бюджету за 2023 р. (36,1 млрд грн) суму економічного ефекту від впроваджених заходів (10,3 млрд грн).

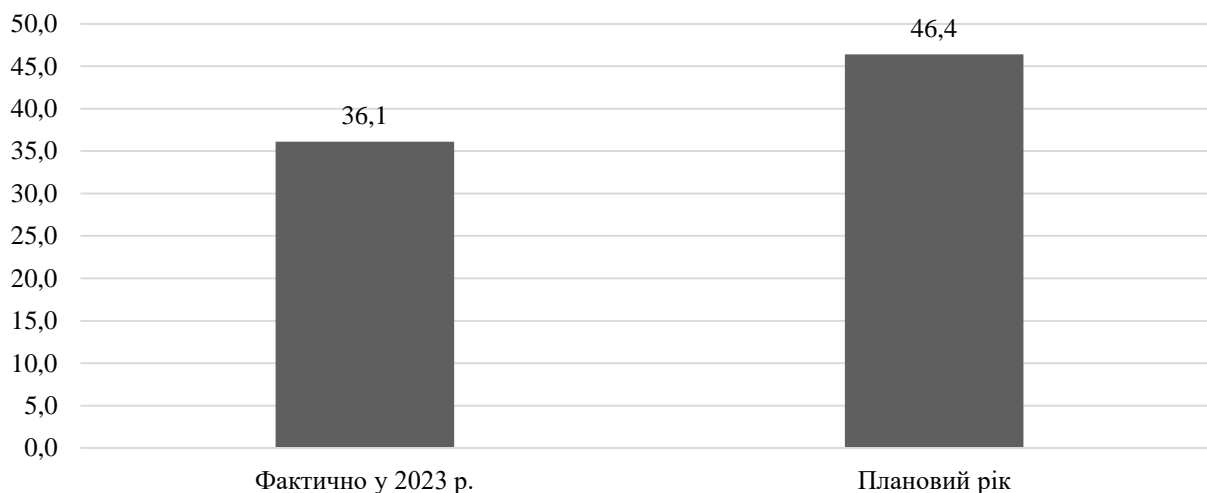

Рисунок 4.4 – Порівняння надходжень до бюджету від ІТ-галузі в 2023 р. та в плановому році після реалізації запропонованих заходів, млрд грн

Джерело: розраховано автором

Таким чином, запропоновані заходи, такі як встановлення помірною валютного контролю за експортом послуг та надання пільгових безвідсоткових кредитів підприємцям у сфері ІТ, дадуть змогу поживити ділову активність у сфері ІТ, а також підвищити планові надходження до бюджету від ІТ-галузі з 36,1 млрд грн у 2023 р. до 46,4 млрд грн у плановому році.

Заступник міністра цифрової трансформації з питань розвитку ІТ Олександр Борняков вважає, що євроінтеграція сприятиме розвитку українського ІТ-сектору та інформаційно-комунікаційних технологій у Європі, надавши такі переваги:

- скасування мит і податків на окремі товари та послуги;
- усунення торговельних і регулятивних бар'єрів;
- доступ до грантів і субсидій від ЄС;
- участь у європейських тендерах;
- зміцнення позицій України як центру ІТ-послуг завдяки кваліфікованим кадрам і конкурентним цінам;
- зростання інвестицій в ІТ-індустрію;
- покращення ІТ-освіти через співпрацю з європейськими університетами;
- ефективніший захист інтелектуальної власності [17].

«Вступ до ЄС дозволить українській ІТ-галузі стати ключовим гравцем у цифровій економіці Європи, сприятиме створенню робочих місць і економічному зростанню України», – зазначає Борняков [17].

Інтеграція України до єдиного цифрового ринку ЄС уже триває. Валерія Іонан, заступниця міністра цифрової трансформації з питань євроінтеграції, зазначає, що минулої осені Україна приєдналася до програми ЄС «Цифрова Європа», яка фінансує цифровізацію європейських країн у різних сферах. Завдяки цьому українські ІТ-фахівці вже зараз можуть отримувати фінансування за такими напрямками:

- високопродуктивні обчислення;
- штучний інтелект;
- робота з даними та хмарними сервісами;
- розвиток цифрових навичок;
- впровадження цифрових технологій в економіку та суспільство [17].

Таким чином, продовження інтеграції України в ЄС в ІТ-галузі дасть змогу вийти на міжнародні ринки не тільки великим компаніям у даній галузі, але й малим підприємцям.

Отже, нами було визначено, що реалізація таких заходів, як встановлення помірною валютного контролю за експортом послуг та надання пільгових безвідсоткових кредитів підприємцям у сфері ІТ сприятимуть підвищенню ділової активності мікропідприємців у даній галузі в Україні. Зокрема, підвищиться кількість підприємців у сфері ІТ, а також зросте експортна виручка від надання інформаційних послуг українськими компаніями та підприємцями за кордоном. Експортна виручка може зрости на 20%, як і кількість ФОП у сфері ІТ. Це дасть змогу збільшити суму податкових надходжень до бюджету від даної галузі приблизно на 10,3 млрд грн за рік, що є значним приростом та дасть змогу відкрити нові робочі місця та збільшити доходи підприємців даної галузі, а також великих компаній.

ВИСНОВКИ

Провівши наукове дослідження, нами було сформульовано такі висновки:

1. Мікропідприємництво залишається ключовим фактором економічного зростання України та має значні перспективи розвитку за умови державної підтримки та пристосування до нових ринкових умов. Малі підприємства, завдяки гнучкості та здатності адаптуватися до змін, є важливими драйверами економічного зростання, створення робочих місць та розвитку регіонів. Фізичні особи-підприємці як представники мікропідприємництва стикаються з викликами, такими як воєнні загрози, податкове навантаження та економічна нестабільність, що ускладнює їхню діяльність, особливо у зонах підвищеної небезпеки. Розвиток франчайзингу, дропшипінгу та фулфілменту демонструє адаптацію бізнесу до сучасних умов, зокрема активізацію електронної комерції.

2. Аналіз динаміки кількості ФОПів в Україні за 2019–2023 рр. свідчить про позитивні тенденції у відкритті нових підприємств, особливо після початку повномасштабної війни. Більш спрощена система оподаткування сприяла зростанню кількості ФОПів та скороченню числа закритих. У Миколаївській області через бойові дії спостерігалось різке зменшення кількості ФОПів і зайнятих працівників, що негативно вплинуло на економіку регіону, оскільки область суттєво постраждала у 2022 р. від повномасштабної війни. Незважаючи на часткове відновлення у 2023 р., показники залишаються нижчими за довоєнний рівень. Недостатнє кредитування, зокрема високі процентні ставки, є суттєвими бар'єрами для розвитку малого бізнесу, навіть за умов урядової підтримки.

3. В Україні сфера ІТ має великий потенціал, проте стикається з численними викликами, які гальмують її розвиток. Однією з таких проблем є зниження активності підприємництва у сфері інформаційних технологій, що обмежує можливості зростання цього перспективного сектору. Зниження активності підприємництва у сфері ІТ в Україні призводить до скорочення

потенціалу мікропідприємництва в даній сфері в майбутньому, оскільки більшість підприємців оцінює песимістично найближчі перспективи в даній галузі, збільшення тіньової частки бізнесу до 45% після початку війни, а ці причини, в свою чергу, призводять до скорочення податкових надходжень від ІТ-підприємців. Також проблема зниження активності підприємництва у сфері ІТ призводить до того, що підприємці фінансують свій бізнес лише за власні кошти без залучення кредитних коштів, оскільки порівняно з довоєнним періодом обсяги кредитування бізнесу в реальному вираженні суттєво скоротилися, а це призводить до втрати частки ринку підприємців у сфері ІТ порівняно з іноземними ІТ-підприємствами (з Польщі, Чехії, Румунії зокрема).

4. Нами виявлено декілька основних причин зниження підприємницької активності в сфері ІТ в Україні. Серед них: міграція населення (зокрема молодих спеціалістів) за кордон через несприятливі умови ведення бізнесу, спричинені війною; валютний контроль за експортом послуг, який існував останні 2,5 років, що призвів до відтоку людського капіталу та зниження конкурентоспроможності українських компаній; а також обмежене кредитування малого бізнесу через підвищені вимоги для отримання пільгових кредитів та невизначеність через воєнні ризики. Для подолання цих викликів необхідний системний підхід, орієнтований на створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, особливо в ІТ-галузі, яка має стратегічне значення для економіки України.

5. Нами були визначені основні напрямки збільшення активності підприємництва в Україні, серед них: посилення інклюзивного підходу до підприємництва, цифровізація форм зайнятості, збереження спрощеної системи оподаткування, збільшення державного фінансування пільгових кредитів.

Було визначено, що виділивши вдвічі більшу суму в 2025 р. (приблизно 15,2 млрд грн) на програму «Доступні кредити 5-7-9%», можна досягти суттєвого збільшення попиту на такі фінансові послуги серед підприємців, та спростити їм

організацію власної справи, почати вести бізнес не тільки за власні кошти, а також оптимізувати власні витрати.

6. Реалізація таких заходів, як встановлення помірною валютного контролю за експортом послуг та надання пільгових безвідсоткових кредитів підприємцям у сфері ІТ сприятимуть підвищенню ділової активності мікропідприємців у даній галузі в Україні. Було визначено, що в перспективі підвищиться кількість підприємців у сфері ІТ, а також зросте експортна виручка від надання інформаційних послуг українськими компаніями та підприємцями за кордоном. Розраховано, що експортна виручка може зрости на 20%, як і кількість ФОП у сфері ІТ. Це дасть змогу збільшити суму податкових надходжень до бюджету від даної галузі приблизно на 10,3 млрд грн за рік, що буде значним приростом та перевищуватиме витрати на цей захід, а також дасть змогу відкрити нові робочі місця та збільшити доходи підприємців даної галузі, а також великих компаній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ангелко І. В. Показники та чинники розвитку підприємництва в Україні. *Modeling the development of the economic systems*. 2022. № 3(306). С. 32-38.
2. Ангелко І. Роль і місце малого підприємництва у структурі економіки України. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 6. Том 1. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/01/2022-312-61-16.pdf> (дата звернення: 15.11.2024).
3. Без зростання: підсумки експорту ІТ-послуг за 2023 рік. Lviv IT Cluster. URL: <https://itcluster.lviv.ua/bez-zrostannya-pidsumky-eksportu-it-poslug-za-2023-rik/> (дата звернення: 15.11.2024).
4. Бєдіна Л. І., Ковалевська А. В. Особливості управління малим підприємством. *Молодий вчений*. 2018. № 11(63). С. 395-402.
5. Борисенко О. П. Державні фінансові інструменти підтримки розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. *Вісник національного університету цивільного захисту України Серія «Державне управління»*. 2022. № 2(17). URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/16870> (дата звернення: 15.11.2024).
6. В Україні зросла кількість жінок ФОПів: у яких сферах найбільше. 24 Бізнес. URL: https://24tv.ua/business/ukrayini-pobilshalo-zhinok-pidpriyemits-skilki-yih-zaraz_n2648425 (дата звернення: 15.11.2024).
7. Валютні пом'якшення від НБУ не вирішують проблем великого бізнесу. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/07/2/716079/> (дата звернення: 15.11.2024).
8. Варналій З., Романюк М., Білик Р. Податкове стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2018. Вип. 40. Ч. 1. С. 52-59.

9. Військовий збір 5%, податок для банків та провалені пільги для ФОП. Скільки бюджету принесе підвищення податків та чи очікувати нових змін? Forbes. URL: <https://forbes.ua/money/viyskoviy-zbir-5-podatok-dlya-bankiv-ta-provaleni-pilgi-dlya-fop-skilki-byudzhetu-prinese-pidvishchennya-podatkov-ta-chi-ochikuvati-novikh-zmin-10102024-24134> (дата звернення: 15.11.2024).
10. Гетманцев про підвищення податків та детінізацію. Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/publications/2024/10/15/720572/> (дата звернення: 15.11.2024).
11. Господарський кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV: станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 15.11.2024).
12. Гранти на бізнес в Україні: які існують програми і скільки коштів можна отримати. Chas.News. URL: <https://chas.news/current/granti-na-biznes-v-ukraini-yaki-isnuuyut-programi-i-skilki-koshtiv-mozhna-otrimati> (дата звернення: 17.11.2024).
13. Державі не вистачає грошей на пільгові кредити для бізнесу, програму «5-7-9%» треба переглянути, – НБУ. Бізнес Цензор. URL: <https://biz.censor.net/n3499741> (дата звернення: 17.11.2024).
14. Державна програма підтримки бізнесу «Доступні кредити 5-7-9%»: у пошуках оптимального дизайну. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3836803-derzavna-programa-pidtrimki-biznesu-dostupni-krediti-579-u-posukah-optimalnogo-dizajnu.html> (дата звернення: 17.11.2024).
15. Дикань В. В., Фролова Н. Л. Напрями та інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні у воєнний час. *Економіка і суспільство*. 2022. № 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1309/1263> (дата звернення: 17.11.2024).
16. Експорт українських ІТ-послуг у 2023 році скоротився до \$6,7 млрд після рекорду у \$7,3 млрд у 2022-му. Forbes. URL: <https://forbes.ua/news/eksport->

ukrainskikh-it-poslug-u-2023-rotsi-skorotivsvya-do-67-mlrd-pislya-rekordu-u-73-mlrd-u-2022-mu-01022024-18917 (дата звернення: 17.11.2024).

17. Ефект цифрової синергії. Які перспективи для розвитку ІТ-сектору та стартап-індустрії відкриває очікуваний вступ України до ЄС. Forbes. URL: <https://forbes.ua/innovations/efekt-tsifrovoi-sinergii-yaki-perspektivi-dlya-rozvitku-it-sektoru-ta-startap-industrii-vidkrivae-ochikuvaniy-vstup-ukraini-do-es-29082023-15636> (дата звернення: 17.11.2024).

18. Журавльов О. В., Сімачов О. А. Статистичне дослідження ринку ІТ-послуг в Україні. *Статистика України*. 2018. № 4. С. 25–33

19. За яких умов спрацює підвищення податків. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3917065-za-akih-umov-spracue-pidvisenna-podatktiv.html> (дата звернення: 17.11.2024).

20. Задорожнюк Н. О. ІТ-аутсорсинг та перспективи його розвитку в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 5/3. С. 9-11.

21. Зарплатні схеми. Як приховуються доходи громадян і чому роботодавці не хочуть платити податки. Фокус. URL: <https://focus.ua/uk/economics/631656-zarplatni-shemi-yak-prihovuyutsya-dohodi-gromadyan-i-chomu-robotodavci-ne-hochut-platiti-podatki> (дата звернення: 17.11.2024).

22. Заяць О., Ярема Т., Черномаз М. Особливості розвитку ІТ-галузі в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2541> (дата звернення: 17.11.2024).

23. Зміна оподаткування в період воєнного стану: НААУ визначила 6 особливостей, які варто врахувати. Liga Zakon. URL: <http://surl.li/yljngn> (дата звернення: 17.11.2024).

24. Історичний рекорд: українці відкрили найбільшу кількість ФОПів на другий рік війни. YouControl Market Blog. URL:

<https://blog.youcontrol.market/istorichnii-riekord-ukrayintsi-vidkrili-naibilshu-kilkist-fopiv-na-drughii-rik-viini/> (дата звернення: 17.11.2024).

25. ІТ-індустрія в цифрах: найцікавіші дані з дослідження Digital Tiger. Mind.Ua. URL: <https://mind.ua/publications/20270953-it-industriya-v-cifrah-najcikavishi-dani-z-doslidzhennya-digital-tiger> (дата звернення: 17.11.2024).

26. Карий О., Гальків Л., Цапулич А. Розвиток ІТ-сфери України: чинники та напрями активізації. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 2021. № 5(1). С. 42-55.

27. Кінець казки. Скорочення і перегляд зарплат в українській ІТ-індустрії стали нормою. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/02/5/709501/> (дата звернення: 17.11.2024).

28. Костинець Ю. В. Цифровізація як засіб реалізації концепцій індивідуалізованого та сегментованого маркетингу на ринку туристичних послуг. *Підприємництво та інновації*. 2019. № 9. С. 38-42.

29. Куцик П., Туліка Н., Процикевич А. Стан та перспективи розвитку ІТ-індустрії України. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4756> (дата звернення: 17.11.2024).

30. Лісік О. А., Моряк Т. П. Аналіз стану ІТ-сектору України в умовах повномасштабної війни. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 55. С. 65-69.

31. Майже 91% підприємств в Україні відновили роботу з початку війни. Головне з дослідження програми розвитку ООН (UNDP). Forbes. URL: <https://forbes.ua/news/mayzhe-91-pidpriemstv-v-ukraini-vidnovili-robotu-z-pochatku-viyni-golovne-z-doslidzhennya-programi-rozvitku-oon-undp-20022024-19340> (дата звернення: 17.11.2024).

32. Мешко Н. П., Костюченко М. К. Перспективи розвитку сфери ІТ як провідної інноваційної галузі України. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій*. 2015. Т. 23. № 4. С. 71-77.
33. Назаренко І. Л., Ткаченко Ю. В. Стан і перспективи розвитку ІТ сфери в Україні в період війни. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2023. № 81–82. С. 59–67.
34. Нові кроки НБУ з лібералізації валютного контролю. Американська торговельна палата в Україні. URL: <https://chamber.ua/ua/news/novi-kroky-nbu-z-liberalizatsii-valiutnoho-kontroliu/> (дата звернення: 17.11.2024).
35. Офіційний веб-сайт Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/> (дата звернення: 17.11.2024).
36. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 17.11.2024).
37. Офіційний веб-сайт Міністерства економіки України. URL: <https://me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 17.11.2024).
38. Офіційний веб-сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 17.11.2024).
39. Офіційний веб-сайт порталу Опендатабот. URL: <https://opendatabot.ua/> (дата звернення: 17.11.2024).
40. Підвищення податків: наслідки для бізнесу. Liga Zakon. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/232021_pdvishchennya-podatkv-naslidki-dlya-bznesu (дата звернення: 17.11.2024).
41. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1999, № 40, ст.365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 05.10.2024)
42. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон

України від 15 березня 2022 року № 2120-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 22.11.2024).

43. Програма «єРобота». Дія. URL: <https://diia.gov.ua/services/categories/biznesu/yerobota> (дата звернення: 22.11.2024).

44. Сайко В. Р., Лучко Г. Й. Тенденції розвитку диджиталізації в Україні. *Бізнес Інформ*. 2021. № 7. С. 109–114.

45. Свидрук І. І., Клепанчук О. Ю. Глобалізаційні особливості розвитку внутрішнього ринку України. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. 2021. № 62. С. 121–131.

46. Ситник О. Ю., Дубровський С. С. Особливості розвитку ринку інформаційних технологій в Україні. *Економічні горизонти*. 2022. №3(21). С. 72–82.

47. Страх діджиталізації. З якими проблемами стикається малий та великий бізнес. Cases.Media. URL: <https://cases.media/article/strakh-didzhitalizaciyi-z-yakimi-problemami-stikayetsya-malii-ta-velikii-biznes> (дата звернення: 22.11.2024).

48. Технології втратили пільгу: як змінилася робота ІТ-бізнесу після повернення ПДВ. Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/publications/2023/02/20/697208/> (дата звернення: 22.11.2024).

49. Український експорт ІТ-послуг у 2023 році вперше не зростає – дослідження. Forbes. URL: <https://forbes.ua/news/ukrainskiy-eksport-it-poslug-u-2023-rotsi-vpershe-ne-zroste-doslidzhennya-14122023-17893> (дата звернення: 22.11.2024).

50. Уряд відкрив реєстрацію в програму «Національний кешбек». Громадське радіо. URL: <https://hromadske.radio/news/2024/08/27/uriad-vidkryv-reiestratsiiu-v-prohramu-natsionalnuu-keshbek> (дата звернення: 22.11.2024).

51. Уряд схвалив Стратегію розвитку малого та середнього бізнесу до 2027 року та операційний план заходів на 2024-2027 роки. Урядовий портал. URL: <http://surl.li/nmfwsq> (дата звернення: 22.11.2024).

52. Усе про дропшипінг: покроковий гайд. Школа бізнесу «Нова пошта». URL: <https://online.novaposhta.education/blog/use-pro-dropshipping-pokrokovij-gajd> (дата звернення: 22.11.2024).

53. ФОП і податки. Чому спрощена система не потребує реформування (погляд фахівця). Texty. URL: <https://texty.org.ua/articles/112798/fop-i-podatku-chomu-sproshena-systema-ne-potrebuye-reformuvannya-pohlyad-fahivcya/> (дата звернення: 22.11.2024).

54. Франчайзинг та найкращі франшизи в Україні в 2024 році за версією InVenture. InVenture. URL: <https://inventure.com.ua/uk/analytics/articles/franchajzing-ta-najkrashi-franshizi-v-ukrayini-za-versiyeyu-inventure> (дата звернення: 22.11.2024).

55. Хворостяний В. С. Дослідження сучасного стану ринку праці та змін в структурі зайнятості працівників ІТ-галузі економіки України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. № 13. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2024-13-03-07> (дата звернення: 22.11.2024).

56. Хоменко І., Хоменко О. Особливості ІТ-галузі в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. № 2 (34). С. 143–153.

57. «Частина бізнесу піде в «тінь»: про збільшення податків та фінансування армії. Суспільне Чернігів. URL: <https://suspilne.media/chernihiv/864875-castina-biznesu-pide-v-tin-pro-zbilsenna-podatktiv-ta-finansuvanna-armii-pidsumki-tok-sou-so-vidbuvaetsa/> (дата звернення: 22.11.2024).

58. Черничко Т., Михайляк Г. Інструменти підтримки розвитку підприємств малого бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2326> (дата звернення: 22.11.2024).

59. Штучний інтелект і електронна комерція в Україні. Sitniks. URL: https://sitniks.ua/blog_post/shtuchnyj-intelekt-i-elektronna-komercziya-v-ukrayini/ (дата звернення: 22.11.2024).
60. Що відбувається з українським ІТ-експортом та які прогнози. Платформа DOU. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/it-export-second-quarter-2024/> (дата звернення: 22.11.2024).
61. Що таке фулфілмент для бізнесу. Бюро розвитку. URL: <https://www.byuro-rozvytku.com/2024/05/29/shho-take-fulfilment-dlya-biznesu/> (дата звернення: 22.11.2024).
62. Як масштабувати мікробізнес в Україні. Kyivstar Business Hub. URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/yak-masshtabuvati-mikrobiznes-v-ukrayini> (дата звернення: 22.11.2024).
63. Як новації валютного регулювання НБУ впливають на бізнес. Liga Zakon. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/211851_yak-novats-valyutnogo-regulyuvannya-nbu-vplivayut-na-bznes (дата звернення: 22.11.2024).
64. Який фундамент для розвитку підприємництва закладає держава. Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2024/04/8/712091/> (дата звернення: 22.11.2024).
65. Foelster S. Do Entrepreneurship Create Jobs? *Small Business Economics*. 2016. Vol. 14(2). P. 137-148.
66. Hart M., Hanvey E. Job Generation and New Small Firms: Some Evidence from the late 1980s. *Small Business Economics*. 2007. Vol. 7(2). P. 97-109.
67. Holtz-Eakin D., Kao Ch. Entrepreneurship and Economic Growth: The Proof is in Productivity. *Maxwell School – Center for Policy Research*. 2003. Working Paper № 50. P. 67-73.
68. Lepojevic V., Ivanovic Djukic M., Mladenovic J. Entrepreneurship and economic development: a comparative analysis of developed and developing countries.

Facta Universitatis. Series: Economics and Organization. University of Nis. 2016. Vol. 13(1). P. 17-29.

69. Mueller P. Exploiting Entrepreneurial Opportunities: The Impact of Entrepreneurship on Growth. *Small Business Economic.* 2014. Vol. 28(4). P. 355-362.

70. The World Bank: official web-site. URL: <https://data.worldbank.org/> (the date of access: 22.11.2024).